Slika Motovuna u 16. stoljeću s posebnim naglaskom na apostolsku vizitaciju Agostina Valiera

Stojšić, Kristina

Master's thesis / Diplomski rad

2015

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet u Rijeci**

Permanent link / Trajna poveznica: https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:186:953228

Rights / Prava: In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.

Download date / Datum preuzimanja: **2024-03-28**

Image not found or type unknown

Repository / Repozitorij:

Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository

zir.nsk.hr

UNIRI DIGITALNA KNJIŽNICA

Image not found or type unknown

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET

Kristina Stojšić

Slika Motovuna u 16. stoljeću s posebnim naglaskom na apostolsku vizitaciju Agostina Valiera

(DIPLOMSKI RAD)

Rijeka, 2015.

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET
Odsjek za povijest

Kristina Stojšić
Matični broj: 0303012550

Slika Motovuna u 16. stoljeću s posebnim naglaskom na apostolsku vizitaciju Agostina Valiera

DIPLOMSKI RAD

Diplomski studij: Povijest/Engleski jezik i književnost

Mentor: doc. dr. sc. Tea Perinčić

Rijeka, 2015.

Studentica: Kristina Stojšić
Studijski program: Dvopredmetni diplomski sveučilišni studij povijest/ engleski jezik i književnost
JMBAG: 03030125502

Izjava

Kojom izjavljujem da sam diplomski rad s naslovom Slika Motovuna u 16. stoljeću s posebnim naglaskom na apostolsku vizitaciju Agostina Valiera

izradila samostalno pod mentorstvom doc. dr. sc. Tee Perinčić.

U radu sam primijenila metodologiju znanstvenoistraživačkog rada i koristila literaturu koja je navedena na kraju diplomskog rada. Tuđe spoznaje, stavove, zaključke, teorije i zakonitosti koje sam izravno ili parafrazirajući u diplomskom radu na uobičajen, standardan način citirala sam i povezala s fusnotama i korištenim bibliografskim jedinicama. Rad je pisan u duhu hrvatskoga jezika.

Suglasna sam s objavom rada na službenim stranicama.

Studentica

_____

Kristina Stojšić

Sažetak

Ključne riječi: Motovun, Agostino Valier, 1580., apostolska vizitacija

Motovun je u 16. stoljeću bio najveći grad središnje Istre, ujedno i granična točka između Republlike Svetog Marka i habsburške Istre. Venecija, pod čijom je bio upravom, brinula je o eksploatiranju Motovunske šume. Lutherove teze i katoličku reformaciju, pratila je crkvena protureformacija kako bi povratila ugled i čast Crkve. Tome su trebali pomoći odredbe Tridentskog koncila. Kako bi se osigurali i uvjerili da se one provode pape su slale posebno imenovane apostolske vizitatore u preglede župa i biskupija.

Godine 1580. je Agostino Valier, apostolski vizitator postavljen od pape Grgura XIII., na svom povratku iz Dalmacije posjetio Istru i došao u Motovun. Glavna mu je zadaća bila proučiti i zabilježiti zatečeno stanje, ukazati na nepravilnosti te po mogućnosti odmah i poboljšati te stavke. Zajedno sa svojim prijateljima i suradnicima pregledavao je matične knjige, statute i račune bratovština te hospitala, ali i razgovarao s pukom i detaljno ispitivao navode o prekršajima.

On vidi plodnu zemlju, no i dalje ima siromaha za koje se brinu bratovštine i hospicij. Većina je bratovština u dobrom stanju, no treba se raditi na popravcima crkava za koje preporuča kamen već urušenih i nepopravljivih crkava. Klerici u Motovunu su bili cijenjeni od puka, bez skandala iza sebe izuzev župnika Jacobusa Goie za kojeg su svjedoci rekli da je imao više žena s kojima je najvjerojatnije imao i djecu. Pojedini su svjedoci čak svjedočili o seksualnim napastovanjima, nedopuštenom diranju vjernica tijekom ispovijedi, nagovaranja na „zabavu“ i slično. U spisima nije spomenuta Goiova kazna, no u Buzetu je Valier sličan primjer kaznio s pokrenutim kriminalnim postupkom, osudom od mjesec dana zatvora, visokom novčanom kaznom od 100 do 150 libara, suspenzijom od svećeničke službe, oduzimanjem beneficija te izgnanstvom iz župe i biskupije na pet godina. S obzirom na raširenost priležništva među svećenstvom, ove sankcije vrlo vjerojatno nisu nikada bile u potpunosti provedene.

Summary

Keywords: Motovun, Agostino Valier, 1580, apostolic visitation

Motovun was the biggest town of 16th century central Istria. Simultaneously, it was a border between the Republic of Venice and Habsburg's Istria. Venice, under whose authority Motovun was, was exploiting the Motovun forest. Luther's theses and Catholic reformation period were followed by the Counter Reformation period to restore the reputation and honour of the Church. To that purpose were written the decrees of Trident. To ensure their usage popes had sent specially named apostolic visitators into inspection of parishes and bishoprics.

In the year 1580 Agostino Valier, apostolic visitator named by the pope Grgur XIII, on his way from back from Dalmatia visited Istria and came to Motovun. His main task was to investigate and document the found conditions, point to irregularities and, if possible, immediately improve those features. Together with his friends and associates, he was examining registers, statutes and accounts of the hospice and brotherhoods, but talked to the people and researched in details all the allegations of offences as well.

He sees fertile land, but there are still poor people who are taken care of by brotherhoods and the hospice. Most of the brotherhoods are in good condition, but churches have to be repaired. For that, he recommends stone from the already collapsed churches or the ones beyond repair. Clergy in the Motovun were appreciated by the common people. They had no scandals with the exception of parson Jacobus Goia. Witnesses said that he had several women, and probably children with them too. Some even said that there were cases of sexual abuse, unpermitted touching of religious women during the confession, persuasion to some "fun" and similar. The documents did not mention Goia's punishment. However, in Buzet Valier punished a similar example by launching a criminal process, conviction of one month in prison, high fine of 100 to 150 libars, suspension from priest service, taking the benefits and exiled him from the parish and bishopric for five years. Considering the full scale of concubinage's examples among the priests, these sanctions most likely never completely came to life.

Sadržaj

Sadržaj 6

1. Uvod 8

1.1. Problem i predmet istraživanja 8

1.2.Radna hipoteza 9

1.3. Svrha i ciljevi istraživanja 10

1.4. Znanstvene metode i izvori 10

1.5. Struktura rada 11

1.6 Uvod u problematiku rada i kontekst crkvene povijesti 11

2. Motovun i razvoj motovunskog dekanata 14

3. Republika Svetog Marka i njezin odnos prema crkvi 16

4. Tridentski koncil i njegove odredbe 18

5. Agostino Valier 21

5.1 Valier kao vizitator 24

5.2 Familiares Reverissimi D. Visitatoris (Valierovi pomoćnici) 25

5.3 Zadaće vizitacije 26

5.4. Uredbe Agostina Valiera, veronskog biskupa i apostolskog vizitacijskog odbora župnicima i biskupima Istre, gradovima, kanonicima, župama, svećenicima, kleru te laicima 28

6. Crkva u Motovunu 31

6.1. Motovunski kaptol 31

6.2. Župa Motovun 33

6.3. Posjet Motovunu 33

6.4. Bratovštine i crkve na području Motovuna 34

7. Stanje svećeništva u Motovunu 41

7.1. Spor protiv svećenika Jacobusa Goie 41

7.2. Osvrt na proces i svjedočanstva 47

8. Zaključak 49

Bibliografija 50

Prilozi 53

Slikovni prilozi 53

Svjedočanstva 55

D. Camillus Barbus 55

D. Constatinus Monferatus 57

Reverissimus Joannespetrus Polisinus 60

1. Uvod

1.1. Problem i predmet istraživanja

Povijest Istre pa tako i njezina novovjekovna povijest je uglavnom proučavana u terminima većih prirodnih i društvenih nepogoda, ratova i gladi. Manje je pažnje posvećivano crkvenoj povijesti iako može pružiti drugi pogled na spomenute događaje. Posebno je zanimljivo što dosad nisam uspjela pronaći rad koji analizira Valierovu vizitaciju Motovuna, iako je njegov rad analiziran u pojedinim člancima Branka Fučića, Slavena Bertoše, Tee Perinčić, Alojza Štokovića i drugih, kao i u stranoj literaturi poput doprinosa Lorenza i Mary Madelaine Tacchelle.[1] Kontekst daju između ostalih i djela autora Alda Stelle[2], Daniele Montanari,[3] S. R. Fletcher,[4] Giovanni Cipriani,[5] Umberta Mazzonija i Angela Turchinija,[6] Carla Socola,[7] Adriana Prosperija[8], Cyriaca K. Pullapillija[9] te Cecilie Nubole i Angela Turchinija.[10]

S druge strane, imamo literaturu koja se sveobuhvatno bavi poviješću Istre poput knjiga Miroslava Bertoše[11] ili i samih online izdanja.[12] Sama je crkvena povijest malo ispitivana,

---

1 *Il cardinale Agostino Valier e la riforma Tridentina nella diocesi di Trieste*, Editrice arti grafiche Friulane, Udine, 1974.

2 *Chiesa e stato nelle relazioni dei nunzi pontifici a Venezia. Ricerche sul Giurisdizionalismo Veneziano dal XVI al XVIII secolo*, Città del Vaticano, Biblioteca apostolica Vaticana 1964.

3 *Disciplinamento in terra veneta. La diocesi di Brescia nella seconda metà del XVI secolo*, Società editrice il Mulino, Bologna, 1987.

4 *The Venetian upper clergy in the sixteenth and early seventeenth centuries. A study in religious culture.* The Journal of Ecclesiastical History, 48, pp 376-377 doi:10.1017/S0022046900019941

5 *La mente di un inquisitore. Agostino Valier e l'Opusculum De cautione adhibenda in edendis libris (1589-1604)*

6 *Le visite pastorali. Analisi di una fonte*, Società editrice il Mulino, Bologna

7 *La visita apostolica del 1584-85 alla diocesi di Aquileia e la riforma dei Regolari (Storia della società friulana. Studi e testi.),* preuzeto s http://www.jstor.org/stable/10.2307/23564278?Search=yes&resultItemClick=true&searchText=La&searchText=visita&searchText=apostolica&searchText=del&searchText=1584-85&searchText=alla&searchText=diocesi&searchText=di&searchText=Aquileia&searchText=e&searchText=la&searchText=riforma&searchText=dei&searchText=Regolari&searchUri=%2Faction%2FdoBasicSearch%3FQuery%3DLa%2Bvisita%2Bapostolica%2Bdel%2B1584-85%2Balla%2Bdiocesi%2Bdi%2BAquileia%2Be%2Bla%2Briforma%2Bdei%2BRegolari%2B%26amp%3Bacc%3Doff%26amp%3Bwc%3Don%26amp%3Bfc%3Doff%26amp%3Bgroup%3Dnone

8 *Tribunali della coscienza. Inquisitori, confessori, missionari*, Giulio Einaudi editore, Torino, 1996.

9 *Agostino Valier and the Conceptual Basis of the Catholic Reformation,* preuzeto s http://journals.cambridge.org/abstract_S0017816000003333

10 Visite pastorali ed elaborazine dei dati. Esperienze e metodi, Società editrice il Mulino, Bologna

11 *Mletačka Istra u XVI i XVII stoljeću,* Istarska naklada, Pula, 1986., i Bertoša M., Vrandečić J.: Dalmacija, Dubrovnik i Istra u ranome novom vijeku, Leykam Internatonal d.o.o. Zagreb, 2007.

12 *Istra kroz vrijeme*, preuzeto s http://www.crsrv.org/it/istra_vrijeme/PDF/pregled4.pdf

iako svećenici i crkveni arhivi imaju velik broj pisanih povijesnih izvora. Nadalje, utjecaj Tridentskog koncila i njegovih odluka u Istri je relativno nepoznat. Znamo da se radilo o velikoj promjeni unutar rimokatoličke crkve kao odgovor na reformaciju pokrenutu od Martina Luthera, no nalazimo malo podataka o novovjekovnoj crkvi u Istri prije toga perioda.

Istraživanju ne pomaže ni činjenica da je mali broj izvora iz toga perioda uopće i sačuvan, izuzev matičnih knjiga. U Motovunu je primjerice katastrofalan požar 17. 7. 1856. godine prouzročio gubitak najstarije građe.[13]

Iz navedenog uvidjela sam potrebu za daljnjim i detaljnijim proučavanjem crkvene povijesti Istre nakon Tridentskog koncila, ali i za doprinosom istraživanja društvene povijesti Istre s obzirom da je crkva imala snažan utjecaj među stanovništvom. Župnik je najčešće bio među rijetkim pismenim stanovnicima u selu, ako ne i jedini, stoga je neupitan njegov autoritet. On nije bio samo vjerski učitelj već i egzorcist, notar, liječnik ili obnašao neku drugu funkciju potrebnu selu.[14]

Ovim bih radom htjela osvijetliti i pobliže upoznati novovjekovni svijet Motovuna nakon Tridentskog koncila, zajedno s političkim i društvenim kontekstom u kojem se nalazio. Koja su im pitanja bila bitna, ali isto tako kojih dijelova i nema? Uz to, pobliže istražiti i druge točke, tada moguće zanimljive vizitaciji kao što je utjecaj protestantizma, širenje knjiga, obrazovanost svećenika, „glagoljanje“ itd.

1.2.Radna hipoteza

Apostolske su vizitacije bile prijeko potrebne kako bi i najmanje župe bile vođene po pravilima Crkve i odredbama Tridentskog koncila koje su se uvelike kršile. Uz to, Crkva i njezini svećenici su imali velik utjecaj na sredine u kojima su se nalazili, posebice u manjem mjestu kao što je Motovun. Motovunska je povijest 16. stoljeća bila gospodarski određena političkim odnosima Venecije i Habsburške Monarhije, a društveno je na nju velik utjecaj vršila katolička crkva i njezini svećenici.

[13] I. Grah, *Crkveni arhiv u Motovunu*, u *Motovun – povijest i sadašnjost*, Katedra Čakavskog sabora, Pazin, srpanj, 2010., str. 223

[14] B. Fučić*, Buzeština 1580. Kulturno povijesna slika prema Valierovoj apostolskoj vizitaciji*, Buzetski zbornik, knjiga sedamnaesta, IKD „Juraj Dobrila“ Pazin, Katedra Čakavskog sabora, Buzet, Narodno Sveučilište „A. Vivoda“ Buzet, Buzet, 1992., str. 89-90

1.3. Svrha i ciljevi istraživanja

Cilj je rada istražiti Valierovu vizitaciju te dati sliku Motovuna u 16. stoljeću. Istražiti s kojim je zadacima Valier došao, s čime se susreo zajedno sa svojim timom te kako je na to reagirao. Rad je pisan kako bi dao doprinos istraživanju crkvene povijesti novovjekovne Istre, ali i istu povezao s političkim, društvenim i gospodarskim uvjetima kako bi se dao prikaz područja Motovuna s kraja 16. stoljeća.

1.4. Znanstvene metode i izvori

Rad se prvenstveno oslanja na primarne izvore vizitacije, a zatim na brojne članke i knjige koje opisuju sam društveni i politički kontekst Istre i Venecije u 16. stoljeću, zatim Tridentski koncil, Valiera i njegovu vizitaciju te naposlijetku i sam Motovun odnosno područje Motovuna.

Usredotočila sam se na mikrohistoriju, povijest malog istarskog mjesta Motovuna, nastojeći ju povezati s tadašnjim kontekstom političkih i društvenih odnosa. U tome su mi bili nezaobilazni primarni izvori, sama vizitacija dostupna u Vatikanskom tajnom arhivu. Ja sam obrađivala isključivo onaj dio vezan uz Motovun, iako sam preko sekundarnih izvora mogla dati širi pregled. Tu se radi o sedamdeset stranica izvještaja poslanog papi, od kojih preko pedeset sadrže svjedočenja u procesu protiv župnika Jacobusa Goie. Ostatak se odnosi na opći uvod u kojem se opisuje dolazak u Motovun, zatim stanje bratovština i svećeništva te i samih Valierovih uputa biskupima, svećenicima i laicima.

Sam broj sekundarnih izvora, vezan isključivo uz Motovun je mali, no tu su brojni drugi izvori koji su velika pomoć pri istraživanju i pristupu ovoj vizitaciji čak i ako nemaju izravne veze s Motovunom, ali daju širi kontekst. Već spomenuti Cecilia Nubola i Angelo Turchini su svoje djelo sklopili od niza manjih članaka koji se bave apostolskim vizitacijama na području Venecije i donose metode rada i sistematizacije istih, a Adriano Prosperi donosi posebno zanimljivo poglavlja posvećeno ispovjednicima i ženama.[15]

[15] A. Prosperi, str. 508-542

1.5. Struktura rada

Rad je podijeljen u nekoliko tematskih skupina. Prva je Motovun u povijesnom kontekstu što uključuje i razvoj Motovunskog dekanata gdje se nastoji dati kratak pregled ovog gradića i smjestiti ga u kontekst, dok drugi dio daje informacije o samoj župi Motovuna i području kojeg je ona obuhvaćala.

Potrebno je u nastavku reći nešto više o samome odnosu Republike Svetog Marka prema Crkvi gdje se više može saznati i o samim Mlečanima. Koliko god se vizitacija okretala crkvenom dijelu Motovuna, on je ipak bio pod mletačkom nadležnošću čiju je zaštitu uživao.

Upravo 16. stoljeće je bila prekretnica u životu i razvoju Crkve. Usprkos dugim i skupim zasjedanjima klera, Tridentski je koncil uspio izvršiti svoju zadaću, donio je nove odredbe koje su morale biti poštovane od sviju, što je i najvažniji dio. Zakoni, koji se ne provode, su samo mrtvo slovo na papiru. Ove su odredbe zahvaljujući velikom naporu reformističkih struja unutar Crkve izbjegli takvu sudbinu, no trebalo im je dosta vremena da sasvim zažive.

Jedan od tih reformatora bio je i Agostino Valier, prijatelj Karla Boromejskog, koji je slovio za velikog reformatora. Valier je dosljedno i srčano provodio dobivene upute, dajući i sam velik doprinos što je u pobliže objašnjeno u posebnom dijelu. Za njim slijede i detaljniji opisi njegovog vizitatorskog tima s kojim je putovao i obnašao svoje dužnosti.

Glavni je dio sačinjen upravo od Valierovog poslanja, njegovog rada i rada njegovog tima u Motovunu. Sama je vizitacija uspoređivana sa sekundarnim izvorima, s naglaskom na crkvenu povijest i samu vizitaciju.

1.6 Uvod u problematiku rada i kontekst crkvene povijesti

Rad se temelji na Valiereovoj vizitaciji iz 1579. odnosno 1580. godine (3. siječnja je prvi spomenuti datum) tijekom koje je posjetio Motovun. Primarni izvori koji se tiču Valierovog rada u dijecezi Trsta čuvaju se u Vatikanskom tajnom arhivu. Oni sadrže 290 stranica, od kojih se njih 140 bavi vizitacijama, 127 procesima protiv svećenika s ljubavnicama, 19 generalnim Valierovim dekretima, a ostalih 3 indeks te jedna opisuje posjet Tergestini. U

ovom je radu naglasak na 70-ak stranica koje se uže bave Istrom, Motovunom, njegovim općim uputama kao i papinim uputama Valieru.[16]

Temi je pristupljeno iz više aspekata. Prvi je onaj gospodarskog i političkog značaja u kojem je Motovun važan posjed Republike Svetog Marka s obzirom na njegovu bogatu i kvalitetnu šumu o kojoj brine i pažljivo prati. Venecija je u 16. stoljeću bila iznimno prosperitetna, bogata, luksuzna i raskošna, a s obzirom da je imala jak utjecaj i važnost u trgovini, mogla si je dopuštati visoke cijene robe i bahatost prilikom trgovanja, kako će biti opisano u nastavku. Motovun je s okolicom bio na granici s Habsburškom Monarhijom s kojom su postojali stalni prijepori i napetosti. Ovaj aspekt nije ovdje toliko praćen, s obzirom da je naglasak na crkvenoj povijesti.

Sama Valierova apostolska vizitacija[17] izravan je plod reformacije i protureformacije. Nakon Tridentskog koncila Agostino Valier, veronski biskup, koji je uživao povjerenje i mletačke vlade i crkve (što je bilo iznimno bitno za provedbu njegove zadaće) dobio je zadatak pregleda dalmatinskih i istarskih župa. Iz političkih razloga, radilo se samo o župama koje su pripadale Veneciji. On je zajedno sa svojim timom obišao i najmanje župe, njihove svećenike, zvonare, kanonike, bratovštine i sakralne objekte te napisao izvještaj o njihovom stanju. Iako ovaj izvještaj nosi puno podataka, ipak su izostali očekivani navodi o nevjernicima i hereticima koji u Istri još nisu bili iskorijenjeni, Valier ne navodi takve u Motovunu. Tomaso Luciani je u *L'Archivio di Stato di Venezia* pronašao samo 110 procesa koji su se vodili u Istri protiv heretika od 1548. do 1591. godine.[18] Može se pretpostaviti kako je Motovun samo pratio trend po kojemu je do 1580. godine glavni val ionako prošao. Valier o raspačavanju protestantskih knjiga piše iz Buzeta, no Motovun nije spomenut kao odredište.

Najveći dio pozornosti svakog istraživača ove vizitacije plijene izvještaji o dugogodišnjoj praksi župnika Jacobusa koji je imao brojne priležnice, još veći broj žena dirao tijekom ispovijedi, htio ih seksualno iskoristiti ili na neki drugi neprimjereni način iskoristiti svoj autoritet župnika i crkvenog namjesnika.

Takvi izvještaji nisu strani i javljali su se i puno teži slučajevi od onog zabilježenog u Motovunu, no može se prepoznati isti motiv. Prosperi navodi kako je to bila razorna praksa

16 L. i M. M. Tacchella, str. 107

17 Postojale su i biskupske vizitacije koje bi provodili biskupi na područjima svojih biskupija.

18 L. i M. M. Tacchella, str. 35

koju su tek odredbe Tridentskog koncila počele ograničavati i suzbijati.[19] Problem je ležao i u činjenici da žene nisu mogle prijavljivati takve prijestupe bez da se to smatra sramotom za njih ili za njihove obitelji koja im iz tih razloga nije dopuštala prijavljivanje takvih prijestupnika. [20] Pod time se misli dakako na glavu obitelji, oca ili ako je on preminuo starijeg brata. Ni sama crkva nije znala kako stati tome na kraj,s obzirom na raširenost i ukorijenjenost. Jedna je od mogućnosti bilo ukidanje svih privilegija, kako će u nastavku biti pokazano, Valier je kombinirao više kazni: novčanu, zatvorsku i izgon iz biskupije na pet godina.

Prosperi navodi primjere s početka 17. stoljeća u kojemu su žene bile na „ispovijedi" i u trajanju dužem od dvije mise,[21] te prenosi citat Michela Foucalta da je ispovijed postalo mjesto za razgovor o spolnim odnosima.[22] Problem je bio u društvu u kojem se muškarac mogao ispovijedati, ali je žena morala, u protivnome bi njezin ugled bio okaljan.[23] Ukoliko bi nešto rekla javno, muškarci su imali argumente poput ženine poznate zavodljivosti i pakta s đavlom.[24] Primjer težeg slučaja bila je i Francesca, žena čiji je slučaj zabilježen 1622. godine. Župnik joj je na ispovijedi bez otezanja dao do znanja: „Ti si siromašna strankinja i služiti ćeš mi kao što služiš svome mužu, ja ću ti dati što ti treba kuću, kruh, odjeću, (…)."[25] Navedeni primjeri ukazuju na težinu problematike te može objasniti činjenicu da je iskorjenjivanje takvog ponašanja dugo trajalo. Crkvene su vlasti pokušavale naći načina da se žena osjeti sigurno, a takvu je optužbu trebalo postaviti na način da se ne otkrije tko je bila ta žena. U vizitaciji se tako drastični primjeri ne otkrivaju, izuzev žene Apollonie koja je vizitatorima otkrila kako je vikala na župnika da ju pusti kada ju je ovaj zgrabio na ulici te Euffemije koja naglašava da sve to govori pod zakletvom. Ipak, daju se naslutiti okviri tadašnje česte prakse.

Ostatak kanonika, njih četvero opisani su kao moralni i obrazovani ljudi, koji savjesno izvršavaju svoje obaveze. Sami su kanonici svjedočili protiv istog župnika.

19 Prosperi, str. 508
20 Isto, str. 510
21 Isto, str. 523
22 Isto, str. 525, iz Michel Foucault, *La volonté de savoir,* Pariz 1976.
23 Isto, str. 527
24 Isto, str. 528
25 Isto, str. 530

2. Motovun i razvoj motovunskog dekanata

Najstariji sačuvani materijalni dokazi svjedoče o životu Motovuna i susjednih, lako obranjivih obronaka, između 3 500. i 2 200. g.pr.Kr. Motovun, odnosno Montauna, je prvi put spomenut u listini Rižanskog placita iz 804. godine kada se njegovi predstavnici žale na franački upravni, pravni i ekonomski sustav.[26] Kao razvijen grad, imao je lokalnu samoupravu kao i još osam drugih jedinica u Istri: Buzet, Labin, Novigrad, Pićan, Pula, Poreč, Trst i Rovinj te je plaćao porez od 30 zlatnika godišnje.

Iako ne postoje pisani dokazi, materijalni ostaci crkava te toponimi svjedoče o razvijenoj crkvenoj organizaciji, vrlo vjerojatno još iz bizantskog razdoblja (Sveti Spas iznad Kaldira). Benediktinske opatije i romanička crkva u Brkaču primjeri su iz franačkog razdoblja. Kako Milotić iznosi u svojoj knjizi o Župi Svetog Stjepana u Motovunu, titulari postojećih i porušenih crkava imaju „biljeg mučeništva ili marijanski znamen ili su posvećene apostolima, osobama bliskima Svetoj Obitelji i prvacima prvokršćanskih zajednica.“[27] Takvi su se titulari gradili u kasnoj antici, a kasnije crkve su rađene na istom mjestu i bile posvećivane istim svecima, stoga Milotić motovunske građevine s takvim titularima stavlja u 6. stoljeće iako je moguća i ranija datacija.[28]

Motovunski kaptol koji nastaje početom IX. stoljeća označava početak stabilne i trajne crkvene organizacije na ovom području. Radi se o obliku crkvene organizacije sastavljenom od zbora kanonika koji moraju obnašati dužnosti bogoslužja i dušebrižništva te pomagati u upravljanju biskupijom. Vjerojatno je obuhvaćalo Brkač, Karojbu, Sovinšćinu, Zamask, Kaldir, Motovunske Novake, Rakotule i Muntrilj te Svetog Ivana od Šterne, Svetog Vitala – Brig, Bačvu, Višnjan i Labince. Prema Milotiću, to su otprilike bile granice srednjovjekovne motovunske općine kako je zapisano u Istarskom razvodu.[29]

Motovun je pripao porečkom biskupu Adamu darovnicom kralja Huga Provansalskog, koja je izdana, ovisno o izvorima, 925., 929. ili negdje do 933. godine.[30] Time je porečki biskup stekao civilnu i duhovnu jurisdikciju:

---

26 M. Rimanić: *Motovun, Montona*, Printera grupa d.o.o., Sveta Nedelja, 2013, str.20

27 I. Milotić: *Župa svetog Stjepana u Motovunu*, „Josip Turčinović“ d.o.o. Pazin i Porečko-pulska biskupija, Pazin, 2014 str. 3

28 Isto

29 Isto, str.4

30 M. Rimanić, str. 25

- određivao i ubirao poreze i davanja
- mogao je suditi u građanskim i kaznenim procesima
- postao je najviše civilno upravno tijelo koje je sada ubiralo zakupnine od svih podanika *kao naknadu za korištenje zemljišta koje je bilo u njegovu neposrednu vlasništvu*[31]

U biskupovo je ime upravljao klerik Porečke biskupije kao dijelom *Territorium Sancti Mauri*, velikog srednjovjekovnog biskupijskog feuda. Granice stoje i do današnjeg dana, izuzev Vrsara i Svetog Mihovila nad Limom. Potvrdu darovnice izdao je car Henrik III. 1040., a potom i Henrik IV. 1060. godine u svrhu učvršćivanja vlasti Porečke biskupije nad Motovunom.[32]

Porečka je biskupija nad Motovunom imala civilnu i duhovnu vlast. Ovu prvu međutim samo do druge polovice XII. stoljeća kada je te ovlasti preuzeo Akvilejski patrijarh, a od njega Mletačka Republika 1278. godine. To su sudbene i zakonodavne ovlasti u građanskim i kaznenim postupcima, izvršna vlast, pravo određivanja te ubiranja poreza i davanja, pravo primjene sile, imenovanje službenika, itd.[33]

Godine je 1266. Motovun, kao i Poreč, Bale i Rovinj odbio akvilejsku vlast. Patrijarhova je vojska krenula vratiti „odbjegle gradove“, no Motovun je zatražio 22. ožujka 1278. od Venecije da ga primi pod svoju vlast što je njoj izuzetno odgovaralo s obzirom na trud koji je uložila u dobivanje Motovuna i motovunske šume, odnosno drva koje je bilo potrebno za brodove u Veneciji. U sukobima sa susjednima grofovima Goričkim, Mlecima je postalo važno razviti Motovun koji je tijekom 13. i 14. stoljeća postao *snažno i utvrđeno uporište*, a s druge se strane radilo na razvoju Pazina.[34]

Haranje kuge i ratovi u 14. su stoljeću smanjili broj stanovnika, no trgovinom se ponovno razvio i ojačao. U 15. stoljeću se počinju pridržavati statuta (datiran u otprilike 1300. godinu), pisati oporuke, bilježnice, itd. Motovun su vodili patriciji koji su činili Komunalno vijeće, a njime je predsjedao podestat. On je imao sudbenu vlast, no često je sudio prema vlastitom mišljenju ili koristi. Vodio je brigu o Veneciji važnoj motovunskoj šumi, gdje se uzgajalo i

31 I. Milotić, str. 5
32 Isto, str. 5-7
33 Isto, str. 7-9
34 M. Rimanić, str. 30-31

sjeklo drvo za njihove brodove. Rimanić navodi kako je Motovun postao središtem trgovine žitarica te držao titulu najvećeg grada središnje Istre od 15. do 18. stoljeća.[35]

Posjede grofova Goričkih naslijedili su Habsburgovci koji su isto tako htjeli posjede Venecije, a s druge je strane i Venecija htjela posjede ovih prvih. Sukobi su bili česti, naporni, a u 17. stoljeću i katastrofalni kada se vodio rat od 1615. do 1618. godine koji je opustošio Istru, izgladnio i spalio sela te smanjio stanovništvo.[36]

U vrijeme vizitacije Agostina Valiera krajem 16. stoljeća, sukobi su postojali, još se nije dogodio spomenuti rat, a izvještaji već govore o stanovništvu koje mori siromaštvo iako se spomenuti period može gledati kao stabilan period, bez ratova i pustošenja bolesti. Jedini su izvori sukoba bile diferencije koje Valierova izvješća ne spominju.

3. Republika Svetog Marka i njezin odnos prema crkvi

Venecija se izuzetno razvila zahvaljujući njezinom gospodarskom, vojnom i trgovačkom uspjeha. Bogatstvo i raskoš grada su bili svugdje vidljivi i prisutni, posebice od 15. stoljeća dalje. Naravno, to su sve mogli zahvaliti trgovini i njihovom načinu razmišljanja po kojem su iskorištavali, prodavali, prevozili i preprodavali što god im je donosilo najveći profit, bez obzira na moral. Iako su održavali raskošne vjerske manifestacije, one nisu predstavljale istinski vjerski život. Fratar Salimbene ih je ovako opisao u 13. stoljeću: „To su pohlepni, tvrdoglavi i praznovjerni ljudi, koji bi, da mogu, pokorili čitav svijet. Vrlo se grubo ophode prema trgovcima koji dolaze k njima, skupo im prodaju robu koju su kupili, a osim toga istim osobama na različitim dijelovima svog teritorija naplaćuju vrlo teške pristojbe.“[37] Dok ju je Petrarca nazvao *vrlo plemenita Venecija.*[38]

Venecija je od početka sudjelovala u postavljanju obnašatelja vjerskih dužnosti. Do 1451. bilo je to postavljanje gradeškog patrijarha, a potom mletačkog biskupa kojemu je prenesen njegov naslov. Biskupi s mletačkog teritorija morali su najprije dobiti državno odobrenje, a potom bi ih na njihovu dužnost postavio dužd. Senat ih je birao od 1391. godine, svjetovne je

35 M. Rimanić, str. 34-35

36 Iako se spomenuti rat dogodio nakon proučavanog perioda, slikovni prilog broj 1 prikazuje položaj Motovuna na granici između Venecije i habsburške Istre.

37 C. Diehl, *Mletačka Republika*, Zagreb, 2006., str. 93

38 Isto

svećenike nadziralo Vijeće Desetorice, a za samostane su od 1521. bili zaduženi providuri za samostane.[39]

Naravno da je država budno pazila na crkvu, njezin utjecaj, vlast i imovinu. Svećenici su plaćali porez kao i svi građani, bili suđeni na istim sudovima, izuzev u vjerskim pitanjima kada su potpadali pod nadležnost crkvenih sudova. Inkviziciju su nadzirala tri senatora s naslovom *inkvizatora za hereze.*[40] Vlast je također pregledavala naloge Kongregacije prije objave. U suštini je nastojala imati nadzor nad svim svojim građanima, a posebice i nad svećenicima, jer su oni imali poseban utjecaj na narod. Diehl isto tako piše kako su iz javnih poslova bile isključene sve osobe koje su bile pobornici crkve, imale nekog zaređenog u bližoj ili daljoj obitelji po odredbi *Fuora Papalisti* (papisti van).[41]

Stoga ne čudi da je Venecija istu neovisnost i način vođenja politike prema Crkvi zadržala i nakon Tridentskog koncila. Prihvatila je dogme, no odbacila je sve propise koji su se kosili s njezinim zakonima.[42] Međutim, Venecija je sve teže odolijevala odlučnosti Vatikana i njihovim zahtjevima. Naime, rimska je inkvizicija neometano vodila procese protiv osoba koje je ona smatrala krivima, no Venecijanska je vlast uz inkviziciju imala i članove posebnog vijeća *Trojica mudrih za herezu* koji su uvijek morali biti prisutni, a davali su legitimnost odlukama inkvizicije. Veći je problem predstavljao tisak i opozicija koja je nastala nakon objave prvog Indeksa zabranjenih knjiga 1554-1555. On je uz heretične knjige, sadržavao i one koje su bile smatrane nemoralnima ili protucrkvenima, a koje su ujedno bile smatrane i dijelom europske kulture.[43] Usprkos jakom i dugom otporu, 1564., objavom novog i strožog Indeksa počelo je i provođenje tih odredbi koje je trajalo do 1590., a i popustila je stega svjetovnih sudova i nad *težim zločinima svećenstva*.[44]

Dakle, vlast je u Veneciji balansirala između nauka i naredbi Crkve te želje za vlastitom samostalnošću. Cozzi prenosi citat iz djela Antonia Querinija koji kaže da se moralo „pokazati da ste otvoreno i sasvim protiv klera“ i time se „pridobije naklonost zajednice u gradu kao postojan branitelj javne slobode.“[45]

---

39 Isto, 89-97
40 Isto, str. 97
41 Isto
42 Isto, str. 98
43 G. Cozzi, *Povijest Venecije*, svezak II., Zagreb, 2007. str. 60
44 Isto, str. 61
45 Isto, str. 104

Apostolsku vizitaciju u Istri i Dalmaciji se dopustilo, no isto je bilo problem provesti u Veneciji koja se uvelike bunila protiv takvog koraka.[46]

Samo je venecijansko plemstvo bilo podijeljeno na „stare“ i „mlade“ od kojih su prvi bili strogi branitelji katolicizma, dok su drugi simpatizirali protestante.[47]

Dok je u Veneciji odlazak jezuita krajem 16. stoljeća bio praćen radošću, u Valierovoj Veroni to nije bio slučaj te je on umro, a da se nije riješio sukob države i Crkve. Tek su se neki od sukoba počeli rješavati nakon njegove smrti, kada je Valierovo pismo njegovom prijatelju bilo javno pročitano pred Senatom, a u kojem on iznosi tugu koja ga obuzima ovakvim stanjem.

4. Tridentski koncil i njegove odredbe

Ne možemo govoriti o Valieru i njegovim vizitacijama, ako se prije toga kratko ne osvrnemo na Lutherove teze i protureformaciju koju su one pokrenule. Naime, potaknut sve lošijim stanjem u crkvi, prodavanjem svećeničkih časti i oprosta, iskvarenim klerom i siromašnim duhovnim životom crkve pribio je poznatih 95 teza na vrata crkve u Wittenbergu 31. listopada 1517. U njima se osvrnuo na spomenute probleme crkve što Vatikan nije nikako odobravao. Neočekivano, Lutherove su se teze proširile Njemačkom da bi već 1523. papa Hadrijan VI. dao preko svog izaslanika, na nürnberškom carskom vijeću pročitati sljedeću izjavu. „Iskreno priznajemo da je Bog dopustio da se progoni njegova Crkva zbog ljudskih grijeha, posebno svećenika i prelata (viših katoličkih svećenika): … Dobro znamo da se i pri ovoj Svetoj Stolici već nekoliko godina događa mnogo strašnih stvari: zloporabe u duhovnim stvarima, kršenja zapovijedi, da se sve okrenulo na zlo… Mi svi, prelati i svećenici skrenuli smo s pravoga puta …“[48]

Usprkos priznanju s najviših položaja u Crkvi, otpor je na promjene bio dugotrajan i teško iskorjenjiv. Papa Pavao III., poznat i kao papa reformator, je zatražio sazivanje sabora, iako su se njegovi savjetnici tome protivili. Sabor u Tridentu sazvan je 19. ožujka 1544.[49]

---

46 A. Stella: *Chiesa e stato nelle relazioni dei nunzi pontifici a Venezia. Ricerche sul giurisdizionalismo veneziano dal XVI al XVIII secolo*, Città del Vaticano, Biblioteca Apostolica Vaticana, 1964. str. 30-31

47 Više u A. Stella, str. 3

48 *********Kronika kršćanstva*, Mozaik knjiga, Zagreb, 1998., str. 258

49 Isto

Pojavilo se 29 biskupa od vjerojatnih 700 , a doneseni su dekreti i odluke u potpunosti bile razumljive samo malobrojno obrazovanom kleru. Motovun bio pod biskupijom Poreč koja je iz Istre, zajedno s Pulom, i Novigradom poslala svoje predstavnike na ovaj sabor.

Usprkos otporu, znalo se da crkva mora provesti značajne unutarnje reforme i preustrojstva jer je iskvarenost bila vidljiva na svim razinama. Svako daljnje odbijanje reformi značilo bi i daljnji gubitak teritorija nakon što je Vatikan već izgubio Englesku, pokrajine u Njemačkoj, Flandriji, Francuskoj i Švicarskoj, a to znači i gubitak političke moći i prihoda.[50]

Novi koncil je bio prilika za rješavanjem nakupljenih teoloških problema kada se radilo o vjeri i moralnosti crkve: puka i klera. Bila su tu i druga pitanja poput principa „sola scriptura" odnosno samo Sveto Pismo koju su zagovarali protestanti.

Duga i skupa zasjedanja s mnogobrojnim prekidima privedena su kraju 1562. kada je bilo posljednje zasjedanje, odnosno 26. siječnja 1564. papinim potvrđivanjem svih dekreta bez promjene čime su oni postali pravovaljani.[51] Time je završen odgovor na protestantsku reformaciju u obliku katoličke reformacije, a unutar su crkve bile dovoljno jake struje koje su bili veliki zagovaratelji i uzori takve reforme. U prvom je redu to Karlo Boromejski, nadbiskup Milana, a pratio ga je i sam Valier koji su na njega ugledao.

Tridentski je sabor unaprijedio crkveno ustrojstvo i dušebrižništvo. Pape su uložile sve snage da se on i provodi, a pojedinci poput Karla Boromejskog i Valiera su to širili dalje. Papa Pio V je izdao i „Rimski katekizam," priručnik vjeronauka za župnike.[52] Ispravljali su se brevijari i misali. Papa Grgur XIII (1572. – 1585.) je davao naloge nadgledanja župa, a nuncijima je naložio da kontroliraju provođenje odluka u okviru svojih službi. Sabor nije bio priznat u Njemačkoj i Francuskoj, a jest u Španjolskoj, Poljskoj i talijanskim državama.[53] Chaum u svojoj knjizi zaključuje kako je sredinom šesnaestog stoljeća prekoračen prag nakon kojeg povratak jedinstvu više nije bio moguć.[54]

No taj je isti sabor omogućio katoličkoj Crkvi da se reformira, restrukturira, zadrži moć i posjede. Kako bi uspjeli u oživljavanju donešenih odluka, morali su krenuti od discipline klera koji je bio u najbližem kontaktu s vjernicima. Za disciplinu i kontrolu klera bili su

---

50 T. Perinčić: *Susret dvaju svjetova. Rapska biskupija u apostolskoj vizitaciji Agostina Valiera 1579. godine*, str. 11

51 H. Jedin: *Crkveni sabori*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1997., str. 129

52 Isto

53 Isto, str. 130

54 Pierre Chaunu, *Vrijeme reformi. Religijska historija i civilizacijski sistem*, antiBARBARUS, Zagreb, 2002.

zaduženi biskupi koji su sada imali više zadaće od uživanja beneficija biskupskog položaja. Štoviše, oni su sami morali biti primjer i uzor kršćanskog života, no primjerice u Valierovoj vizitaciji se da naslutiti da primjer pravednog života nije dovoljan, ukoliko biskup nema autoriteta nad svojim svećenstvom te ih ne uspijeva nadgledati. Kako Perinčić prenosi *The Canons and Decrees of the Council of Trent*, odgovornost nadgledanja i provođenja tridentinskih odluka snosio je biskup koji više nije smio napustiti svoju biskupiju bez posebnog odobrenja, osim na kraće vrijeme[55].

Bio je dužan: redovito propovijedati, provoditi godišnje vizite i organizirati godišnje sinode, prisutstvovati provincijalnim sinodama svake tri godine, nadgledati hospitale, dobrotvorna društva i ustanove te osnivati sjemeništa, rediti samo prikladno obrazovane i obučene osobe za svećenika, odjeljivati župe te nadzirati njihove potrebe, davati dozvole za propovijedi, primjereno kažnjavati prijestupnike i iskorjenjivati nemoral, priležništvo i druge nemoralne navike, nadzirati samostane, rasporediti prihode i beneficije gdje je to potrebno, uvesti sve nove odredbe te sam biti primjer drugima po svojem ponašanju, odjeći, naravi, itd.[56]

Kao što je i u uvodu dano, svećenici su postali „moćni“ na svojim položajima, na koje bi često bili postavljeni preko veze, a isti bi ih prijatelji ili obitelj štitili. Za njih same, a često i njihove obitelji to je značilo siguran prihod i izuzeće od plaćanja poreza.[57]

Apostolske su vizitacije bile rjeđeg karaktera i takve bi poslanike odabirao papa, a svaki je biskup postao odgovoran za godišnju vizitaciju svoje biskupije, ili jednom u dvije godine, ukoliko se radilo o velikoj biskupiji. Mogao je odrediti svoje pomoćnike, a provjeravao se moral svećeništva, njihovo ponašanje (uživanje u alkoholu, lov, kartanje, itd.) i pridržavanje crkvenog reda. Od važnijih odredbi bila je obveza redovnih pastoralnih vizita te sastanci klera koji su poboljšali komunikaciju klera unutar biskupije. Tridentski je koncil uveo godišnju obavezu biskupske sinode gdje su među svećenicima kolale informacije, ali su isti mogli biti i provjereni.[58]

55 T. Perinčić, str. 13 iz *The Canons and Decrees of the Council of Trent*, Rockford, 1978.
56 Isto, str. 13-14
57 T. Perinčić, str. 15
58 T. Perinčić, str. 16

Koncil je isto tako htio stati na kraj svećenicima s ljubavnicama i djecom, jer je to uvelike narušavalo ugled Crkve, povisivalo broj nezadovoljnih vjernika, ali i rasipalo crkvenu imovinu s obzirom da su svećenici često davali crkvenu imovinu kao nasljeđe svojoj djeci.[59]

Ovaj je koncil svakako obilježio 16. stoljeće kao i crkvenu povijest. Provođenje donesenih odluka nije bila nimalo laka ili jednostavna zadaća, stoga je „stanje na terenu" mogla provjeriti samo osoba kojoj je vjerovala i crkva i Republika Sv. Marka kada je u pitanju Motovun te druga područja pod njihovom upravom. Još je veći problem bila činjenica da je Crkva imala snažan utjecaj, stoga Mleci nisu htjeli dopustiti svakome rad na njihovom području.

5. Agostino Valier

O prvom apostolskom vizitatoru u mletačkoj Dalmaciji i Istri nakon reformi iz Tridenta pisao je još Ivan Vitezić u svojoj *La prima visita apostolica posttridentina in Dalmazia nell' anno 1579,* Rim 1957 te M. Parata 1960. godine u *La riforma tridentina del clero a Parenzo e Pola,*[60] no interes ne jenjava jer Matanić za njega piše da je „jedan od najpožrtvovnijih apostola kršćanske reformacije."[61]

Agostino Valier je rođen 7. travnja 1531. godine u venecijanskoj plemićkoj obitelji od oca Bertuccia Valiera i majke Lucie Navagero. Nejasno je da li je rođen u Veneciji ili Legnagu[62], no obrazovali su ga od malih nogu najpoznatiji učitelji tadašnje Venecije: Bernardo Feliciano, Giovanni Battista Egnazio i Marziale Rota. Po obiteljskoj vezi, ujaku Bernardu Navageru, padovanskom biskupu, Valier je 1547. primljen na sveučilište u istoimenom gradu te je tu primio svoje daljnje visoko obrazovanje. Tadašnja Padova, kao i profesori koji su mu predavali Lazzaro Buonamico, Bernardino Tomitano, Marcantonio de Passeri te Bessiano Landi, bila je uporište aristotelizma, stoga je i Valier u svojem radu nastavio to mišljenje. [63]

---

59 Više u Perinčić, str. 18, preuzeto iz P. Chaunu, *Vrijeme reformi, Religijska historija i civilizacijski sistem, Kriza Kršćanstva, Rascjep (1250-1550),* Zagreb, 2002., str. 111

60 J.A.Soldo: *Atanasio G. Matanić, Il Cardinale Agostino Valier,* Rivista di storia della Chiesa in Italia 12/1968, br. 2, Rim, 1968., *str. 365*

61 Isto

62 L. i M. M. Tacchella, str. 65

63 C. K. Pullapilly, str. 4

No, najveća važnost Padove i njegovog boravka u ovom gradu od njegove šesnaeste do dvadeset i pete godine života bila je stvaranje veza i poznanstava koje je koristio u daljnjem radu i napredovanju. Kasnije je postao poznat kao osoba „iza scene“. Odnosno, nikada nije bio u središtu političke ili crkvene rasprave ili skandala. Može se čak i reći da se nije htio isticati te dodati svoju knjigu na popis zabranjenih knjiga, u razdoblju u kojem su se svi spisi pomno čitali. Ipak je uvelike utjecao na reforme u crkvi i provođenje istih, poticao je osnivanje „bratovština ljubavi“ koje su na području Mletačke Dalmacije najprije osnovane u Hvaru, a slijedio je Split, Trogir, Šibenik, Zadar, Rab, Osor, Cres i Krk. U Istri je takva bratovština najprije osnovana u Poreču, zatim Novigradu, Trstu te drugim manjim mjestima kako navodi Matanić.

Osnova njegovih utjecaja bila su prijateljstva i poznanstva, kao što je uostalom bio i običaj. Uvelike je pisao te je napisao više od 600 objavljenih i neobjavljenih radova i knjiga. Primjerice *Commentarius de consolatione ecclesiae, Vita e morte di S. Carlo Borromeo* te *De cautione adhibenda in edendis libris.* Karlo Boromejski mu je bio jedan od većih uzora te je nastojao provoditi reforme, posvećivati se obrazovanju klera itd. upravo po uzoru na njegov rad.

Zanimao se za filozofiju, koju je i studirao te je nastojao da ju teologija vodi i tako stvori osnove svih budućih ljudskih pothvata, svjetovnih ili vjerskih.[64] Reforme dogovorene na Tridentskom koncilu, bile su samo neki od tih pothvata koje trebaju ljudima, a prethodno spomenuta mreža prijatelja i poznanika mu je omogućavala da širi svoje ideje i pokuša ih implementirati.

Jedna od njih bile su i spomenute bratovštine ljubavi, odnosno djela ljubavi jednog čovjeka za drugog, kao između braće, a po uzoru na Isusa Krista, najsvjetliji primjer ljubavi za čovjeka. On je bio ujedno i prvi i glavni poglavar Bratovštine, a zatim je njome upravljalo šest osoba koje je najprije birao biskup i knez, a potom su si sami birali nasljednike. Mandat je trajao dvije godine, a ista ga je osoba mogla obnašati najviše dva puta. Glavne su zadaće bile posjećivanje bolesnih i siromašnih, smirivanje nesuglasica među građanima, dijeljenje bolesničkog pomazanja te pomaganje siromašnima. U tu su svrhu pobožni ljudi bili poticani da materijalno potpomažu bratovštine.[65]

64 Isto, str. 3

65 J.A.Soldo, *str. 366*

Kako Soldo prenosi Matanićev rad, Valier je smatrao kako je ljubav temelj svih kreposti te da ona daje snagu i pomaže u borbi protiv teškoća svih vrste, bilo od neprijatelja ili svakodnevnih životnih problema. Takva vanjska djela ljubavi, zajedno s onim unutarnjima te molitvom najbolje približavaju čovjeka Bogu i omogućuju mu da Mu služi.

Valiera je u crkvenu službu uveo njegov ujak kardinal Navagero, koji mu je htio i ostaviti svoje mjesto u Veroni, koje je držao od 1563. Iako je Valier još bio premlad, zbog utjecajnih prijatelja i veza njegovog ujaka, on je 1565. postao biskup u Veroni. Međutim, postajao je sve cjenjeniji zbog svoga rada i ideja koje je nastojao implementirati. Pozvan je da predaje i filozofiju, no on je ipak samo aktivno sudjelovao u raspravama, a predavao je kasnije u sjevernoj Italiji gdje je pripremao seminare za buduće svećenike. Čim je preuzeo biskupsku dužnost, organizirao je sinode u svojoj dijecezi, posebice nakon Tridentskog koncila kako bi osigurao provođenje reformi. Među prvim odlukama bilo je i osnivanje seminara za studente kako bi se bolje pripremili za svećeništvo, jer je Valier smatrao da je dotadašnje pripremanje bilo presiromašno vjerskom naobrazbom. Kako navodi Pullapilly, neki su pristali, dok su drugi protestirali uz incident u katedrali. No incident je prošao, a biskup je ostao čvrst u svojim zahtjevima. Redovito je radio s mladim svećeništvom kako bi ih bolje pripremio na službu u njihovim budućim župama.

Bilo mu je stalo i do elokventnosti svećenika te je napisao traktat *De rhetorica ecclesiastica* koji se proširio Italijom kao priručnik za mlade svećenike. Postrožio je i uvjete u samostanima te osigurao poštovanje pravila. Reorganizirao je karitativno djelovanje u župama te svakoj dao posebnu funkciju u brizi za siromašne, stare i bolesne. Brinuo je o obrazovanju djece, a posebno o patnjama stanovništva Verone i okolice tijekom kuge 1575. Na njegov velik utjecaj, tri je godine kasnije tamo osnovana isusovačka redovnička zajednica, a brinuo je i o židovskoj zajednici kojoj je 1598. godine u Veroni omogućio geto, odnosno mjesto na kojem je židovska zajednica od oko 500 duša mogla zajedno obitavati.[66]

Nakon niza uspješnih vizitacija, papa Grgur XIII. postavio ga je za kardinala 1583. te je nakon toga Valier počeo provoditi puno više vremena u Rimu. Novi papa Siksto V, koji je bio i Valierov prijatelj, postavio ga je 1584. za nadglednika središnje administracije crkve, što je između ostalog značilo i kontrolu discipline svećeništva. Valier je s vremenom postajao sve moćniji, vjerojatno i zato što su njegovi prijatelji postajali papama. Iza sebe je ostavio mnoštvo radova i pozitivnih utjecaja kao što je širenje brige za starije i nemoćne, podržavanje

[66] L. i M. M. Tacchella, str. 82

zajednice Židova, itd., ali je i postavio svog nećaka Alberta Valiera za biskupa Famagoste i koadjutora Verone. I sam je Valier bio gledan kao ozbiljan papinski kandidat, no to se ipak nije dogodilo. Umro je 23. svibnja 1606. u Rimu, a njegovo je tijelo 1609. prebačeno u Veronu gdje leži u katedrali do svog ujaka Bernarda Navagera. Nakon njegove smrti, njegov je nećak Alberto proglašen veronskim biskupom.[67]

Valier je tijekom svog života bio prepoznat kao plodonosan pisac raznih radova, filozof i požrtvovni vjernik koji se zalagao za praktične reforme na svim poljima crkve. Nije čudno, dakle, da je u trenutku kada su se Crkva i Mletačka Republika morale usuglasiti oko vizitatora na mletačkom području, izašlo upravo njegovo ime.[68] Cozzi mu daje i titulu osobe koja je možda imala najveći utjecaj na vjerski život Mlečana u drugoj polovici XVI. stoljeća.[69]

5.1 Valier kao vizitator

Spomenuti uvid u Valierov život objašnjava kako su Valierove reforme doprle i do Mletačke Dalmacije te Istre, naravno, preko vizitacija. Kako Pullapilly piše, apostolske je vizitacije ustanovio papa Grgur XIII. nakon Tridentskog koncila, no 1573. samo za dijeceze papinskih zemalja, a zbog političkih komplikacija tek kasnije u područjima kao što je bila Istra gdje je bila potrebna suradnja crkve i mletačke vlasti. Međutim nije postavio vizitatora za župe u Istri koje su pripadale austrijskom dijelu.

U svom pismu od 6. lipnja, 1579. , papa Grgur XIII ga postavlja za apostolskog vizitatora provincije Dalamcije te piše kako su željni truda i rada u toj provinciji. Dakako, njegove se upute i želje odnose i na Istru koju spominje u drugoj polovici pisma.[70] I sam je papa bio svjestan da zadatak nije lagan ili jednostavan. Valier je trebao procijeniti stanje župa, objekata, financija te moral puka, svećenika i biskupa. Ukoliko i gdje je to bilo potrebno, primijeniti odgovarajuće sankcije i pokrenuti potrebne reforme.

---

67 C. K. Pullapilly, str. 317-320

68 «Agostino Valier bijaše očigledno jedna od dominantnih osoba mletačkog vjerskog i kulturnog života tih godina: najstrastveniji i najpromućurniji provoditelj protureforme. Veronski biskup od 1565. godine i jedan od kandidata za Papu nakon smrti Urbana II, prijatelj isusovaca, iskreni zalagatelj za provođenje protureforme i novih odredbi, veliki obožavatelj i oponašatelj Svetog Karla Boromejskog». Perinčić, str. 27 iz Storia di Venezia – vol V.-VI., Venezia 1989. str. 332-333

69 Cozzi, str. 46

70 Archivio Segreto Vaticano, Istriae, Visitatio ap(osto)lica, Parentin – Polen, 1579, neozn.str. (u nastavku ASV)

U izvješćima koji su slani u Vatikan, vidljivo je kako je Valier razgovarao s pukom, svećenicima, svo stanje detaljno proučavao i ispitivao. Kasnije će u radu biti vidljivo koliko su detaljno zapravo pristupali svakoj glasini, prijavljenoj sumnji i slično kada su ispitali velik broj svjedoka u slučaju motovunskog župnika optuženog za držanje ljubavnica i druge *neumjesne stvari.*

Trebao je objektivno procijeniti provode li se odluke donesene u Tridentu i odmah primijeniti odgovarajuće postupke ukoliko nisu. O rasponu njegova uspjeha u Istri dovoljno govori i činjenica da su ga uvelike cijenili po povratku iz Istre zbog njegovih napora te je postavljen za vizitatora Chioggie, 1581. za Veneciju, a sljedeće godine i za Padovu i Vicenzu.[71]

Vizitatori, kao izravni poslanici pape, su imali velike ovlasti i promjene koje su oni ostavili mogle su biti opsežne i duboke. Po dolasku na Rab je Valier primjerice odmah dao proglas u kojem su svećenici s ljubavnicama morali iste ostaviti, ili se suočiti s jednogodišnjom kaznom zatvora i gubitkom povlastica. Za one bez povlastica bila bi povećana kazna zatvora i izgon iz grada te dijaceze na 5 godina. Nakon njegovog posjeta bili su brojni primjeri svećenika u zatvorima, no nije se tu zaustavio već je prešao i na kontrolu morala svećeništva i puka, dijeljenje sakramenata, dobrotvornih organizacija, vjerskih poduka za djecu te održavanje religijskih objekata: crkava, kapelica, itd.[72]

5.2 Familiares Reverissimi D. Visitatoris (Valierovi pomoćnici)

Na sljedećoj je stranici navedeno njegovih deset pomoćnika. Prvi je. P. Hieronymus Ottellus koji je predstavljen kao teolog, no u pismima Lorenza Albertinija[73] iz Dalmacije je opisivan i kao osoba zadužena za ispitivanje i nadgledanje klera, propovijedi te podučavanje, a isto i u izvještajima pisanima iz Poreča: „pater Ottellus examinaret omnes sacerdotes e[a]. doctrinam.“ [74]Na viziti je bio u dobi od 60 godina i iako je Albertini pisao „Monsinjor veleštovani do sada je zdrav, lijep u licu i vrlo veseo, ne vidi se kako loše podnosi more, dobro jede, dobro spava i vrijedan je kao da je zapovjednik u vojsci.“[75] Ottellus je umro 1581. Albertini isto tako piše:

---

71 L. i M. M. Tacchella, str. 83-90

72 C. K. Pullapilly, str. 317

73 T. Perinčić, *Prilog istraživanju apostolskih vizita Agostina Valiera u dalmatinskim i istarskim biskupijama*, Povijesni prilozi 17, 157-176 (1998)

74 ASV, 5v

75 T. Perinčić, *Prilog istraživanju…,* str. 167

„U Zadru su podijeljene knjižice o kršćanskoj doktrini koje je monsinjor veleštovani dao tiskati od svojih (…) tisuća, na talijanskom i slavenskom jeziku..“[76] što ukazuje na moguću Ottellovu pomoć Valieru oko tiskanja katekizma na *slavenskom* jeziku.[77]

Pratio ga je njegov prijatelj D. Camillus Veritas te Taffellus de Taffellis[78], doktor civilnog i crkvenog prava[79] odnosno *utroque doctor canon Veronen* koji je bio zadužen za vođenje procesa protiv svećenika optuženih za inkontinenciju ili nesuzdržljivost te držanje ljubavnica, a po presudi bi iste i potpisivao[80] „…gospodin Taffello vodio je mnogo procesa protiv takvih i onih u divljim brakovima; s velikom razboritošću, pravednošću i poštenjem kažnjavao je strogo te Dalmatince.“[81]

Ascanius Randolus[82] koji je isto tako bio doktor civilnog i crkvenog prava te arhiprezbiter u veronskoj dijecezi je s arhiprezbiterom Pozzolegna Laurentiusom Albertinusom obnašao službu *foraneusa,* odnosno samostalno su pregledavali udaljenije župe i samostane.[83]

Antonius Gulielmus[84] je predstavljen samo kao protonotar i arhiprezbiter u Poveglianu, što je isto tako bila Veronska biskupija. Aloysius Locatellus[85] je služio u Veroni kao Valierov osobni kapelan. [86]

Popis završava s predstavljanjem veronskog notara, službenog bilježnika Valierove vizitacije „ja Marcus Antonius Gratianus, veronski notar koji će zapisivati buduće vizitacije.. i moji pomoćnici Petrus Vercellinus i Andreas Vgolinus.“[87]

5.3 Zadaće vizitacije

Uz Dalmaciju, Valier je morao obići i Istru *visitationem et reformationem provincia Istria* gdje je imao iste smjernice kao i u svom dosadašnjem radu, primjerice na području Dalmacije,

76 Isto
77 T. Perinčić, Susret.., str. 30
78 ASV, neozn. str.
79 T. Perinčić, Susret…,str. 31
80 Isto
81 T. Perinčić, Prilog.., str. 172
82 ASV, neozn. str.
83 Tea Perinčić, Susret dvaju svjetova, str. 30
84 ASV, neozn. str.
85 Isto
86 Isto
87 Isto

a u tome se uvelike oslanjam na rad Tee Perinčić koja prenosi njihove zadatke iz disertacije Ivana Vitezića,a one su:

- zajedno sa svojim suputnicima pregledati sve sakralne objekte, rad bratovština i hospitala te svih drugih crkvenih objekata, kapelica, itd.
- provjeriti stanje klera, svećenika, biskupa, redovnika i redovnica; ispitati njihov način života u župi te način na koji obnašaju dužnosti
- provjeriti njihovo poznavanje teologije i naredbi Crkve
- uz navedene, i sve ostale osobe koje prema procjeni vizitatora mogu mu pomoći u obavljanju zadaće ili podliježu Tridentskim propisima
- poseban je naglasak na provjeri službe koju svećenici i biskupi vode o dušama koje su im povjerene te nauki crkvenog učenja
- vizitacija može odmah reagirati na kršenje propisa, obaviti istragu, izvršiti sankcije, odrediti kaznu ili pokrenuti daljnja ispitivanja
- oni imaju isto tako pravo rješavati sporove između biskupa i kaptola
- svećeništvo treba biti besplatno poučeno ukoliko postoji potreba za time
- rad svećeništva mora biti pregledan, s naglaskom na njihove beneficije koji moraju biti u skladu s prijašnjim kanonskim propisima te novim tridentskim odredbama; nepropisan prihod, viši od 24 dukata godišnje mora biti uređen
- vizitacija može mijenjati granice župe ukoliko to ocijeni potrebnim, no mora imati suglasnost biskupskog ordinarijata, a *u posebnim slučajevima treba izvijestiti Svetu Stolicu*[88]
- vizitacija je dužna žurno i pismeno poslati izvještaje Svetoj Stolici o većim prijestupima biskupa i prelata
- spomenuti javni notari koje je Valier odredio na početku vizitacije morali su odvojiti akte javne vizitacije od procesa pojedinih osoba, jer su se zapisi vizitacije morali, po završetku, dostaviti Svetoj Stolici.[89]

[88] Tea Perinčić, Susret.., str. 29

Većina se ovih točaka proseže duž izvora o Motovunu gdje donosi stanje svećeništva, bratovština i sakralnih objekata, ali i detaljnih izvještaja o procesima vođenih protiv svećenika koji su imali priležnice.

Valier je prije odlaska razaslao pisma u kojem najavljuje svoj posjet te iznosi njegovu svrhu, a u porečkim spisima o vizitaciji postoji pismo u kojem stoji kako će Istri dobro doći Valierovo savjetovanje, koji dolazi iz Dalmacije gdje je s zadovoljstvom obavio vizitu te ostvario velike zasluge. Vizitacija nije mogla pristati u Pulu pa su najprije došli u Poreč koji ih je gostoljubivo primio.[90]

5.4. Uredbe Agostina Valiera, veronskog biskupa i apostolskog vizitacijskog odbora župnicima i biskupima Istre, gradovima, kanonicima, župama, svećenicima, kleru te laicima

Biskupi se moraju očinski ponašati prema puku i poučavati ih očinskim govorima. Ne trpi samo narod siromaštvo i oskudicu, već i biskupi, život je opasan, no svakako je bolji i kvalitetniji u mjestima gdje je dostupna odgovarajuća zdravstvena njega. Biskupi bi trebali očekivati svoju plaću za rad kod Boga, i ovise o milosrđu ili nemilosrđu neba. [91]

Biskupi se mogu smjestiti u katedrali, gradu ili selu koji si oni odaberu ili mu ga njegov pastir daruje. U danima slavlja, između svetih misa, oni bi trebali doći održati govor narodu i u druga mjesta, iznoseći im Božju Riječ.[92]

Određenih bi godina trebali posjetiti svoje dijeceze, župe i bratstva radi pregleda stanja, odvraćanja naroda od *pošasti hereze* i vraćanja njihove vjere u Boga i svetu Majku Crkvu. Građanstvo i gradovi koji su pod vlašću Venecije te rektori od njih postavljeni su katolički.[93]

U svakoj se crkvi i župi mogu naći mali dobročinitelji, koji znaju i skupljati novac za one dječake primljene u sjemenište.[94]

---

89 Isto, str. 29-30
90 ASV, 5R
91 ASV, 3r
92 ASV, 3r
93 ASV, 3v
94 ASV, 3v

Biskupi ne moraju biti maksimalno strogi, potreban im je veliki broj svećenika koji bi pomogao dostojno navještavati Božju Riječ. U svojim župama mogu dopustiti rad svećenicima koji su barem kanonici ili kapelani.[95]

Župni su svećenici svake godine pozivani od biskupa kako bi ih ispitali o poštivanju uredbi i njihovom radu za spas duša. Valier piše i kako pohvaljuje svećenike zbog njihove marljivosti, a sadašnji biskup, koji u katedrali obnaša dužnost, ju je u potpunosti dostojan.[96]

Kapelani posjećuju svoje biskupe, dolaze od jadnog i siromašnog naroda te mole za pomoć. Narod se isto tako moli Bogu za pomoć. Valier to ističe na više mjesta *ad Dei auxilium implorandum*, no piše dalje kako su molitve najpotrebitije te da im jedino najmilostiviji Bog može pomoći. Biskupi se trude pomoći, no Valier isto tako vidi izlaz u dobročinstvima koja najbolje *zapale dušu*. Biskupi moraju širiti kršćanski nauk te oni i svećenici pokazivati svojim primjerom. No, napominje se i u javnim govorima kako nema ničeg bez milosti Božje.[97]

„Nemilosrđe i ratna pošast je poharala ovu provinciju te je tu crkveno pravo bilo zaboravljeno“[98], no istarski su biskupi to doveli natrag „u red“. Biskupi se najvećom marljivošću (*maxima diligentia)* brinu o svojim dijecezama i o redovitoj podjeli svetih sakramenata.[99]

Veoma su oprezni pri dodjeljivanju reda svećenica zbog raširenosti priležništva i divljih brakova. Ukoliko se pronađu takvi primjeri, oni se najstrože kažnjavaju. Valier je odlučan da se ne smije *ni najmanje zla uvući u Crkvu Božju ili izopačenih običaja.* Za njihovo je iskorjenjivanje zadužen biskup čija se marljivost često spominje. Oni su dužni marljivo ispitati na koji način vode život, o poštenju i običajima koje svećenici prakticiraju, a isto tako često pitaju bratovštine ukoliko postoji koji aktivni svećenik bez apostolskog crkvenog dopuštenja.[100]

U Istri je mali broj samostana, koji nisu niti ugašeni, niti ujedinjeni, ali ipak drže primjere prave vjere i života svetaca. Biskupi često posjećuju te samostane, kojima je pristup dozvoljen

95 ASV, 3v
96 ASV, 4r
97 ASV, 4v
98 ASV, 5r
99 ASV, 5r
100 ASV, 5v

još samo braći i roditeljima, dakle užoj obitelji. Nije dopušten ni pristup ženama otpuštenih s drugih mjesta, niti plaćanje samostanu 50 dukata.[101]

U ženski se samostan ne prima nijedan dječak ili djevojčica jer *odane umove redovnica lako mogu spriječiti (te) distrakcije.* Ukoliko redovnice ipak prekrše pravila, kažnjava ih se na određen broj mjeseci prema pravilima ili po biskupovoj volji.[102]

U Istri se crkve dugo popravljaju, a zbog skromnih je prihoda biskup naredio razrušavanje starih ruševina, odnosno iskorištavanje kamena sa starih ruševina za obnovu crkava koje se koriste. Na taj se način one mogu povoljno obnoviti.[103]

U pobožnim je samostanima malen broj svećenika, a njima ponizno upravljaju biskupi. Svećeništvo koristi ilirski jezik.[104]

Ukoliko je obitelj siromašna, imaju mnogo djece ili su u dugovima, crkva pokriva ukop i slavljenje mise za pokojnika iz te obitelji.[105]

Valier piše kako onaj tko radi najviše i griješi te da biskupe združuje pomaganje. Posao biskupa je briga o ispitivanju morala klera, nadgledanje obavljanja dužnosti svećenika, što je više puta naglasio.[106]

Nemarnost i nemoralnost svećenika treba nadgledati i kažnjavati biskup, a ukoliko on to propusti zbog vlastite nemarnosti, kaznit će ga Bog. Ukoliko iz opravdanih razloga misu ne može slaviti kapelan ili svećenik, može je održati i kanonik. Biskup mora biti uzor pravde, savjesnosti i milosti.[107]

Treba se boriti protiv poroka kocke koja je *umanjila mnoga nasljedstva* i oduzima puno vremena.[108]

Svete knjige donose različite lekcije kanonicima, doprinose zdravlju njihovih duša i oblikuju njihove dobre običaje.[109]

U crkvama Istre ima marljivih biskupa i ljudi koji proučavaju i naučavaju svete knjige.

---

101 ASV, 6r
102 ASV, 6v
103 ASV, 6v
104 ASV, 6v
105 ASV, 7r
106 ASV, 8r
107 Isto
108 ASV, 8v
109 ASV , 9r

6. Crkva u Motovunu

Župa se počela razlikovati od biskupije u VIII. stoljeću, no formalno su takve definicije donesene tek na Četvrtom lateranskom koncilu 1215. godine. Najstariji pisani trag o motovunskoj župi dolazi iz 1174. godine kada je u jednoj darovnici samostanima Svetom Petru u Šumi i Svetom Mihovilu nad Limom spomenut i svećenik iz Motovuna kao svjedok. Može se pretpostaviti da se koncept crkve s pripadajućim područjem na kojem župnik obavlja svoju djelatnost javio i prije 11. stoljeća, ali otad je dokumentiran. [110]

Isprava pape Aleksandra III. iz 1178. godine spominje *ecclesia de Montona cum capellis suis* odnosno crkvu u Motovunu sa svojim crkvama. Iz navoda iste isprave isčitava se i postojanje matične crkve, koja je zasigurno crkva Sv. Stjepana. Milotić dalje navodi: „Ugledom, značenjem, hijerarhijski, a vjerojatno i imovinskim pravima motovunska je srednjovjekovna Crkva bila odmah iza porečke. Dok je Poreč bio *plebs prima,* Motovun je bio *plebs secunda* pa je motovunskome župniku pripadalo pravo i čast da u svečanim prilikama, osobito tijekom biskupijskih sinoda, sjedi uz porečkoga biskupa.“[111]

Motovun, odnosno Motovunština u 16. stoljeću je obuhvaćala naselja: Višnjan, Bačva, Motovunski Novaki, Kaldir, Muntrilj, Sv. Ivan od Šterne, Rapavel, Tićan, Rakotule, Sv. Vital, Cerion, Labinci, Sv. Mihovil pod Zemljom, Kolombera, Kazala, Karojba, Zamask, Brkač.[112] Ukupan se broj stanovnika kretao između šest i osam tisuća.[113]

6.1. Motovunski kaptol

Prema Miloticu, Motovunski je kaptol ranosrednjovjekovni zborni kaptol Porečke biskupije.[114] S obzirom da je bio drugi po veličini i ugledu u Porečkoj biskupiji, imao je u svojoj strukturi dostojanstvenike i osam kanonika, za razliku od Poreča koji ih je imao deset. Valier je tijekom svoje vizitacije taj broj smanjio na pet. Ovaj će se broj održati do 1847.

110 Više u I. Milotić, 9-11

111 I. Milotić, str. 12

112 A. Štoković, *Motovunske bratovštine od XVI. do konca XVIII. stoljeća*, Motovun-…, str. 133 iz G. F. Tommasini: *De Comentari storici-geografici della Provincia dell'Istria* u L' Archeografo Triestino, vol IV, Trst, 1837, str. 415

113 Isto

114 Uz Porečku biskupiju, na području istarskog poluotoka djelovale su i Pulska, Pićanska, Novigradska, Tršćanska i Koparska, slikovni prilog broj 2

godine. Najpouzdaniji podatak o teritorijalnoj jurisdikciji Motovunskog kaptola dolazi iz 1662. godine kada su bratovštine s cijele Motovunštine sudjelovale u plaćanju naknade orguljašu župne crkve sv. Stjepana.[115] Istodobno, dobiva se i podatak o važnosti sviranja na orguljama i crkvenog pjevanja u Motovunu. U Kašćergi, mjestu u blizini Motovuna je u XV. i XVI. stoljeću postojalo društvo crkvenih pjevača, „kojima je pripadalo urbarijalno pravo na četvrtinu ukupnog prihoda od podavanja.“[116] Iako Valier to ne navodi, u Kandlerovom djelu *Notizie storiche di Montona* se spominje popis iz 1662. godine koji navodi popis bratovština s tom obavezom. Iako nije poznato otkada je postojala ta obaveza ipak je zanimljivo napomenuti kako je svaka od sljedećih bratovština imala obvezu plaćanja orguljaša jednim dukatom godišnje: Gospa od Vrata, Sv. Ciprijan (i kao bratovština i kao hospital), Presveti Sakrament, Sv. Bartolomej, Sv. Marko, Sv. Franjo, Gospa od Šublente, Presveti Sakrament iz Brkača i njegovog teritorija, Sveta Marina iz Novaki, Presveti Sakrament iz Kaldira, Sv. Matija iz Čeriona, Sv. Ivan iz Šterne, Sv. Antun iz Višnjana, Sv. Mihovil iz Zamaska, Sv. Jakov iz Bačve, Sv. Mihovil pod Zemljom kod Vižinade, Duh Sveti iz Rapavele, Presveti Sakrament iz Labinci i Sv. Rok iz Rakotula. Za orguljaša je to bio ukupan prihod od 20 dukata godišnje, isto kao i za motovunske kanonike.[117]

Kako Milotić navodi, motovunski je kaptol isto tako mogao birati kanonike, njihove koadjutore, dvojicu kapelana koji bi odgovarali motovunskome župniku te upravitelje filijalnih crkava na cijelom području što se održalo do 16. stoljeća. Ona naselja koja su pripadala Motovunskom kaptolu plaćala su ili davala istome doprinose te svakog 3. kolovoza na dan svetog Stjepana dolaziti u procesiji u Motovun i njihovu župnu crkvu, što je trajalo do 1827. godine.[118]

Motovunski je kaptol isto tako imao pravo na četvrtinu *desetinskog podavanja Crkvi koju je neposredno ubirao*[119] što im je potvrđeno 17. ožujka 1318. godine na biskupijskoj sinodi u Motovunu. Na istoj je sinodi odlučeno da desetinska davanja stanovnika koji žive unutar zidina Motovuna idu Porečkoj biskupiji.[120]

Motovunski je kaptol ukinut 1847. godine kada je, kao i drugi kaptoli Istre zamijenjen dekanatom, koji je isto tako preuzeo njegov teritorij.

115 I. Milotić, str. 16
116 Isto, str. 16
117 A. Štoković, str. 142
118 Isto, 16-17
119 Isto, str. 17
120 Isto, str. 18

6.2. Župa Motovun

Župa Motovun je bila nadležna za sam motovunski brijeg, njegovo podnožje, sela istočno od Motovuna i za sveti Bartol. Kako Milotić piše dalje, to je podrazumijevalo tri područja: gradsko (*ager urbanus*) – grad unutar zidina, podgradsko (*ager suburbanus*) – izvan zidina te kampanja – *corpus territoriale* (Sveti Bartul).[121]

Motovunski je kaptol imao neke crkvene i civilne ovlasti nad župom, no nisu bili u izravnoj vezi. Kaptol je birao župnika do 1458. godine nakon čega je isti biran po pravu *ius patronatum* odnosno birali su ga očevi obitelji (*pater familias*), a potvrdili bi ga porečki biskup, vikar Porečke biskupije i dotadašnji župnik (ukoliko nije preminuo).[122]

6.3. Posjet Motovunu

Vizitatorska je skupina krenula iz Venecije 19. siječnja 1579. godine. Počeli su u Zadru te prešli Hvar, Korčulu, Kotor dok su od Bara odustali zbog osmanske opsade. Kako Perinčić navodi u svojoj disertaciji, delegacija nije znala kakvi ih uvjeti čekaju na putu ili cilju, a stanovništvo, izmučeno ratovima i bijedom, je Valiera dočekalo više nego srdačno. U njemu su vidjeli gotovo spasitelja, a ljudi su ga po ulicama dočekivali s velikim počastima.[123]

Godine 1580. u Motovunu je, prema podacima spomenute Milotićeve knjige živjelo 115 osoba što podrazumijeva muškarce starije od 14 godina i žene starije od 12 godina. U samoj vizitaciji nema podataka o broju stanovnika, već više o stanju crkava i bratovština te proces protiv svećenika Jacobusa Goie.

Vizitacija počinje opisom Motovuna, kako je sagrađen na vrhu brežuljka i okružen plodnom zemljoma, a vlast je u rukama Venecije.

U župi svetog Stjepana je župnik i četiri druga kanonika[124].

121 Isto, str. 19
122 Isto, str. 19
123 Tea Perinčić, Susret… str. 36
124 ASV, 71

Valier je 3. siječnja 1580. slavio misu u crkvi svetog Stjepana u Motovunu. Održao je govor narodu, kojeg je htio odvratiti od pijanstva, klevete i loših navika. Dalje navodi kako nigdje drugdje u Istri nije vidio toliko plodnih polja te da bi trebali biti zahvalni Bogu i raditi dobročinstva u Njegovu čast. Sljedeći je dan doručkovao s porečkim biskupom s kojim je ugodno popričao.[125]

6.4. Bratovštine i crkve na području Motovuna

U kaštelu Motovun je djelovalo 17 bratovština: Blažene Djevice Marije, svetog Ciprijana, Blažene Djevice Marije pred Vratima, svetog Vida, svetog Dionizija, svetog Antuna, svetog Šimuna, svetog Marka, svetog Bartula, svetog Nikole, svetog Roka, svetog Franje, Blažene Djevice Marije od Bezgrešnog Začeća, Svih Svetih, Presvetog Sakramenta, svete Gertrude i svetog Pankracija. No postojalo ih je još izvan samog naselja.[126]

Prilikom pregleda bratovština, obraćala se pažnja na postojanje statuta, odnosno bratovštinskih pravila, održavanje godišnjih skupština i održavanje knjiga, posebno knjige računa, koje su trebale biti davane biskupu na uvid.[127] Izvješća koje slijede sadrže i podatke o primanjima te mogućim uzurpatorima, odnosno osobama koje su na neki način htjele osporiti ili manipulirati imovinom bratstva.

Sam broj članova u bratstvima nije spomenut, no u izvješću bratstva Blažene Djevice Marije od Bezgrešnog Začeća spomenuto je kako imaju tek pet članova, što navodi Štokovića na zaključak da je prosječna bratovština imala 10 do 15 članova, dok je neku veća poput one Sv. Ciprijana moglo sačinjavati i do 50 članova.

Sveta Gertruda

Ova se opatija nalazila iznad Rušnjaka na Šublenti, kod sela Kranceti. G.F. Tomasi ju spominje kao dijelom motovunske župe.[128] Istoimena je bratovština spomenuta da ima statute, no da ima dužnika koji duguju velike svote te da bi ih trebalo primorati na plaćanje.

Sveta Marija

125 ASV, 71V
126 A. Štoković, str. 135
127 I. Milotić, str. 20
128 Isto, str. 26

Ova bratovština ima uredne statute, prihode od 3 boce vina, urne ulja. Ima uredne račune, neki još duguju, no im je naloženo da plate.[129]

Sveti Ciprijan

Bratovština ima uredne statute, dobiva 400 lira od ulja, vina i dr. što se troši na *uobičajene načine.* Ima i polja, masline te fabrike (koje su u nastavku objašnjene) te neke dužnike, kojima je naloženo da plate.[130]

Bratovština Blažene Djevice Marije pred Vratima

Ima uredne statute, dobiva žita, ulja i dr. te 100 dukata godišnje, od kojih se najveći dio potroši na crkvu, a dio na rad škole. Postojali su dužnici kojima je naloženo da plate.[131]

Istoimena crkva BDM od Vrati, postoji i danas te je sagrađena na mjestu stare srednjovjekovne građevine[132] izvan zidina 1521. godine što potvrđuje natpis na nadvratniku ulaza u crkvu.[133] Na sredini ove jednobrodne crkve nalazi se oltar sa stubištem i slikom Blažene Djevice Marije s Djetetom, „koja se prema predaji tu ukazala na smokvi.“[134]

Sv. Vid

Ova je crkvica bila nekadašnja grobljanska crkva oko koje se nalazilo staro motovunsko groblje kako piše Milotić. „Nalazila se blizu današnjeg mosta Sveti Vid, na predjelu Kanal ispod kojeg prolazi tunel Parenzane.“[135] Godine 1580. je istoimena bratovština imala uredne statute i ostvarivala godišnji prihod od 300 lira u ulju, vinu od čega se većina trošila za potrebe crkve. Stajala je dobro s računima, međutim postojali su neki dužnici kojima je naloženo da plate.[136]

129 ASV, 233V
130 Isto
131 ASV, 235r
132 J. Šiklić, *Sakralni spomenici općine Motovun,* u *Motovun – povijest i sadašnjost*, Katedra Čakavskog sabora, Pazin, srpanj, 2010., str. 231
133 Isto, str. 246
134 Isto, str. 246
135 I. Milotić, str. 31
136 ASV, 235r

Sveti Dioniz

Šiklić prenosi Šonjin navod da su se ruševine ove crkvice nalazile na jugozapadnom obronku Šublente između Male Vale i Rušnjaka, a Petronije ju spominje kao opatijsku crkvu.[137] No prema Ostojiću, to je bio samo hospicij najprije benediktinske opatije sv. Mihovila pod Zemljom kod Višnjana (1305.), zatim sv. Elizabete (1385.).[138]

U vizitaciji je istoimena bratovština kratko opisana kako ima uredne statute, s godišnjim prihodom od oko 200 lira koji se ulažu u rad bratovštine. I ovdje nije definirano koji, ali da postoje dužnici, kojima je naloženo da plate.[139]

Sveti Antun

Bratovština ima uredne statue, djeluje s godišnjim prihodom od 200 lira koji se troše na *uobičajen način, u štovanju*. Piše isto tako kako nema kradljivaca, postoje dužnici kojima je naloženo da plate, a moraju se Veneciji predati računi na uvid.[140]

Zanimljivo je napomenuti da je u 15. stoljeću sagrađena crkvica svetog Ciprijana, mučenika što je potvrđeno u ispravi iz 1454. [141] Kasnije je prešla u crkvu svetog Antuna Padovanskog.[142]

Sveti Šimun

Bratovština ima uredne statute, s prihodom od 60 lira koje se troše na potrebne stvari. Računi su im uredni, postoje stari dužnici.[143]

Sveti Marko

Ima uredne statute, s godišnjim prihodom od 200 lira koji se djelomice ulaže u rad crkve, a djelomice u rad same bratovštine. Postoje neki dužnici, no nema kradljivaca.[144]

Sveta Margarita[145]

137 J. Šiklić, … str. 262
138 Isto, str. 263
139 ASV, 235 r
140 ASV, 235 r
141 I. Milotić, str. 30
142 J. Šiklić, str. 243
143 ASV, 235v
144 ASV, 235v
145 Danas u Motovunu postoji istoimena crkva, na gornjem groblju, no ona je sagrađena tek u 19. stoljeću. Više u J. Šiklić.., str. 254

Ova bratovština nije spomenuta u sekundarnim izvorima, no ona je u vizitaciji spomenuta s drugim motovunskim bratovštinama. Prema izvješću ima uredne statute, ostvaruje godišnji prihod od 200 lira koji se dijelom troše na crkvu, dijelom u rad same bratovštine. Nešto dobara dobivaju i u naturi.[146]

Sveti Nikola

U vizitaciji postoje dvije ovakve bratovštine. Ova prva ima uredne statute i njezini se prihodi isto tako ulažu u rad crkve i same bratovštine. Isto tako ima starih dužnika, no nema kradljivaca.[147]

Sveti Rok

Godine 1580. je to bila novoosnovana bratovština, stara tek tri godine s urednim statutima, no minimalnim prihodom.[148] Istoimena se crkva nalazi u Motovunskim Novakima, sagrađena je u XIV. stoljeću.[149] Zanimljivo je za napomenuti kako je Sveti Rok uz Blaženu Djevicu Mariju od Bezgrješnog Začeća, Svetog Sebastijana i druge zaštitnik od kuge. Stoga se može zaključiti da su prve dvije bratovštine nastale upravo u vrijeme nekog kruženja te bolesti.[150]

Sveti Franjo

Ima uredne statute, no ne i blagajnu. Prihod od 150 lira se troši na crkvu i gotovljenje radova. Nema potkradanja, ali ima dužnika kojima je rečeno da plate.[151]

U dokumentima ih se može naći veći broj, jer one nisu marljivo odijeljene po područjima.

Uz spomenute, u vizitaciji su navedeni i:

Sveti Pankracije (Brkač)

Ova crkva je postala dijelom motovunske župe tek u drugoj polovici XVI. stoljeća. Dotad je ona bila samostalna župa koja je obuhvaćala Brkač, Šublentu, Vrh i zaseoke oko Brkača. Svetac zaštitnik bio je sveti Pankracije. Prvi pisani podaci sežu u XII. stoljeće, no vjerojatno je osnovana kada i motovunska. Do spajanja ovih teritorija, Brkač je bio odijeljen u crkveno-

146 ASV, 235v
147 Isto
148 ASV, 235v
149 M. Bartolić, I. Grah: *Crkva u Istri. Osobe, mjesta i drugi podaci Porečke i Pulske biskupije*, Pazin, 1999., str. 107
150 A. Štoković, str. 139
151 ASV, 237 r

upravnom i crkveno-teritorijalnom smislu iako je bio dijelom Porečke biskupije i pod vlašću Motovunskog kaptola. [152]

Crkva svetog Pankracija nosi obilježja romanike što njezinu izgradnju stavlja u XII. ili XIII. stoljeće, a izgrađena je na mjestu starije rimske rustične vile. Kako Milotić navodi, oko ove su crkve zabilježeni brojni bizantski i franački ostaci te dva ranosrednjovjekovna groblja. Tijekom srednjeg je vijeka župa bila glagoljaška.[153] U vizitaciji nema previše detalja o ovoj bratovštini, izuzev da ima statute, s primanjima od 200 lira godišnje te da postoje neki dužnici kojima je naloženo da plate.[154]

Blažena Djevica Marija od Bezgrešnog Začeća

Ova bratovština nema knjigu za koju im je naloženo da naprave, a ukupno je pet članova što je u vizitaciji privuklo posebnu pažnju. Naime, nije se pridržavala uobičajenih odredbi, održavanju skupština, prinošenja knjiga na uvid biskupu i dr. Ukoliko je komentiran broj od pet osoba kao malen, postavlja se pitanje koliki je bio uobičajen broj članova drugih bratovština.[155] Prihod od 120 lira daju u crkvu, koji su pak dani posljednjem upravitelju. Svetom Bartolu ide više od 800 lira.[156] Crkva svetog Bartola sagrađena je 1561. godine u istoimenom naselju.[157]

Svi Sveti

Bratovština Svih Svetih ima uredne statute. Njezini se prihodi troše na prikupljanje sredstava za crkvu ili rad na istoj. Naloženo im je da podnesu izvještaj biskupu.[158]

Bratovštine iznad Motovuna

Svetog Križa

Nema statute, ostvaruje prihod od 200 lira koji se potroše na potrebe crkve. Nema uzurpatora odnosno nitko nije manipulirao sredstvima bratovštine ili ih potkradao.*[159]*

Presvetog sakramenta

---

152 I. Milotić, 12-13
153 I. Milotić, str. 13
154 ASV, 237v
155 A. Štoković, str. 139
156 ASV, 237r
157 M. Bartolić, I. Grah, str. 106
158 ASV, 137r
159 ASV, 237r

Ima uredne statute, prihode od 800 lira koji se troše na crkvu i potreban rad, sredstva (ulje) i drugo. Nema uzurpatora. Naloženo im je da podnesu izvještaj biskupu. Ima nekih dužnika kojima se mora naplatiti dug.[160]

Svetog Nikole

Nema statuta, prihodi su im oko 300 lira koje se ulože u rad crkve. Kao i kod prethodnih, nema uzurpatora. Naloženo im je da podnesu izvještaj biskupu. Ima nekih dužnika kojima se mora naplatiti dug.[161]

La Madonna di Campo

Nema statuta, ostvaruje prihod od 900 lira koji se troše na rad na dva mjestima, kao pomoć siromašnima i u crkvi. Ima nekih dužnika kojima se mora naplatiti dug. Naloženo im je da podnesu izvještaj biskupu.[162]

Svetog Gie

Nema statuta. Prihod ove bratovštine se isto troši na rad crkve, također imaju dužnike. Bratovštini je naloženo da podnese izvještaj biskupu.[163]

Navedene su i bratovštine svete Marije (*d'Arcfar),* svetog Duha i svete Barbare koji nemaju statuta te svetog Antuna, […] i svete Euffemije. No, po svoj prilici, oni nisu djelovali na području Motovuna.

Fabrika (fabrica eclesiae)

Fabrika je pojam koji predstavlja izgradnju crkve kao objekta, ali uključuje i sredstva potrebna za izgradnju i održavanje. Odredbom Tridentskog koncila tim su sredstvima počeli upravljati laici, ali su morali obavezno jednom godišnje podnijeti izvještaj biskupu.[164]

Ovu vodi *deputat zvan guverner*, ima godišnji prihod od 150 lira koji izabire vijeće koje nadgleda novac za crkvu te predaje izvještaj biskupu.

Postoje dužnici kojima je naloženo da plate.[165]

160 ASV, 237r
161 ASV, 237r
162 Idem
163 Idem
164 Perinčić, str. 123

Dvjema bratovštinama nije odgonetnuto ime, no prva[166] ima također uredne statute, s godišnjim prihodom od 200 lira koji se troše na *uobičajene načine*. Također ima starih dužnika i nema kradljivaca. Druga[167] uz uredne statute ima niske prihode, od 40 lira, a znaju biti i do 125 lira godišnje koji se ulože u crkvu, *na uobičajen način*. Naloženo im je da podnesu izvještaj biskupu.[168]

Hospital ili hospicij u Motovunu

Kako piše Perinčić, prvotna je funkcija hospitala bilo primanje i odsjedanje stranaca i gostiju, da bi kasnije tamo boravili bolesni i siromašni o kojima su se brinula dobrotvorna društva.[169] Godišnje je imao primanja od 300 lira. No uz njega su rad podržavale i bratovštine te dobročinitelji. U hospital se primaju svi siromašni, posebice bolesni, ali i stranci. Njime upravlja grad, koji organizira godišnje sastanke.[170] Neki su trajno, a drugi povremeno smješteni u hospitalu. „Onima koji su tu trajno smješteni i onima koji u vrijeme Božića i Uskrsa dolaze po pomoć u hrani i odjeći. Za njih se pripremaju posebni obroci unutar hospitala nakon čega oni odlaze svojim kućama jer nisu osigurani dodatni kreveti.“[171] Bratovštinu vodi osoba izabrana javnim ili tajnim glasovanjem. Upravitelja hospitala bira općinsko vijeće na mandat od godine dana.[172] U Motovunu je ova zgrada očuvana, a nalazi se u predjelu Borgo, na prilazu starogradskoj jezgri.[173]

165 ASV, 237v
166 Prilog, slika br.1
167 Prilog, slika br. 2
168 ASV, 237r
169 T. Perinčić, Susret..str. 123
170 ASV, 237v
171 A. Štoković, str. 143 iz ASV, 237v
172 A. Štoković, str. 142
173 I. Milotić, str. 31

7. Stanje svećeništva u Motovunu

Pregledom novčanog stanja svećenika, utvrđeno je kako je župnik Jacobus Goia predao uredne račune, s nikakvim viškom na računu.[174]

Kanonik, velečasni Antonius de Palmo, je imao višak lira, kao i vlč. Petrus Policeans te Julius Pamperge.[175]

Uz župnika Goiu bili su još 4 druga kanonika za koje su svjedoci rekli da su dobri ljudi i nemaju skandala u svojoj prošlosti.[176]

7.1. Spor protiv svećenika Jacobusa Goie

Dana 3. siječnja 1580. godine u mjestu Motovunu su se sastali Taffeli de Taffelis, zadužen za sporove protiv svećenika, veronski notar i sam Valier kako bi ispitali slučaj župnika Jacobusa Goie. Njega je naime njegov *biskup mnogo godina opominjao*[177] zbog *nepoštenog života*. O Goii su Motovunljani i Motovunljanke svjedočile kao o svećeniku koji je sa stanovnicima sudjelovao u lovu, igrao igre, ali i imao ljubavnice te se „neprilično ponašao prilikom ispovijedi".

O ozbiljnosti kojom su optužbe shvaćene te načinu pristupa svjedoči i više od 50 stranica zapisanih svjedočanstava svjedoka iz Motovuna i okolice. Ukupno su tu iskazi dvanaest svjedoka, počevši od muškaraca do žena koje su spominjane u prvim iskazima. Pitanja su pisana na latinskom, koriste se latinske riječi, no odgovori su pisani na talijanskom. Primjerice, u pitanju se koristi riječ „pulchritudo, -inis, f." ljepota, no u odgovoru su riječi svjedoka prenesene *non son molto belle.*[178]

Pitanja su više-manje slična, po istom uzorku, i pitana veći broj osoba tako da su se određena nepoklapanja mogla lako uočiti.

Ispitivanje bi počelo od opće poznatih podataka o zaštitniku župe, preko broja kanonika i ime župnika i njegove dobi do pitanja o glasinama o konkubinama i župnikovoj sklonosti igrama, lovu i razvratnom životu. Taffelusa je najviše zanimalo o kojim je ženama riječ, o kakvim je

174 ASV, 221r
175 ASV, 221v
176 ASV, 267v
177 ASV, 261v
178 ASV, 267 r

prijestupima bilo riječ te ponajviše kako je to puk percipirao. Koliki je dio puka to znao, o tome govorio i koliki je to bio skandal. Teško je reći zašto su bila ta pitanja o javnom mnijenju toliko česta i izražena. S jedne strane, jasno je da je trebalo vratiti ugled crkve koji je propao ispod svake granice, s druge strane, autori poput Fučića navode da je narod znao da njihovi svećenici drže konkubine, i usprkos tome su ih birali. Njima je i dalje bio neupitan njihov svećenički autoritet i mogućnost dostojnog pružanja svetih sakramenata. Bilo je kao da su njihovi svećenici i župnici u braku. Uz to, kako napominje Fučić, ne piše u našim izvorima, no malo je vjerojatno da bi puk držao za svog župnika, osobu koju smatraju tolikim grešnikom.[179] Iako su oni bili najveći grešnici, optuženi i krivi za inkontinenciju pred Crkvom i odredbama Tridentskog koncila, puk se u većini slučajeva nije bunio ukoliko su oni marljivo i savjesno izvršavali svoje dužnosti te su ih birali prema *ius eligendi* (očevi obitelji birali tajnim glasovanjem).

U kanonskoj vizitaciji koparskog kanonika Hanibala Grisonia iz 1558. godine nalazi se primjer tužbe Buzećana na svog župnika od 20 ili 22 godine kojega je na to mjesto postavio njegov otac. Mještani su naveli kako je on sin, plod njegovog oca svećenika s konkubinom Ivanom. Pijan misi, razlijeva posvećeno vino iz kaleža, jede meso na postove i nemrse, itd.[180] Prema Fučiću, problem leži u činjenici da je mladog svećenika na to mjesto postavio njegov otac bez poštovanja običaja i pravo naroda na biranje.

Međutim iz izvora o Motovunu meni dostupnih, nisam uspjela saznati epilog priče, odnosno kako se Valier obračunao sa spomenutim župnikom Goiom optuženim za konkubinat, igre i lov. Iz sličnih ili istih slučajeva u susjednim župama možemo pretpostaviti što je Valier poduzeo.

U Buzetu je primjerice izveo takve slučajeve pred crkveni sud, pokrenuo kriminalne procese, osudio ih na zatvor od mjesec dana tijekom kojeg su morali živjeti na kruhu i vodi, morali su platiti visoke novčane kazne od 100 do 150 libara, bili su suspendirani od svećeničke službe, oduzete su im beneficije te su bili izgnani iz te župe i biskupije na 5 godina.[181] Problem je nastao, kako Fučić prenosi, što je tim koracima veliki broj župa ostao bez svojih svećenika ili kanonika pa su bili primorani ublažiti svoje postupke. To je izjavio vizitaciji i tadašnji

179 B. Fučić, str.89
180 B. Fučić, str. 90
181 B. Fučić, str. 89

tršćanski biskup, Nikola de Coret[182], a isto je uvidio i Valier.[183]Konkubinat je bio raširena pojava, a sami buzetski svećenici su se branili kako im dosadašnji tršćanski biskupi izuzev posljednjeg, Nikole Coreta, nisu prigovarali u vezi toga, iako su im vidjeli djecu u kući.[184] Porečki biskup, isto tako nije imao dovoljno snažan autoritet da bi to mogao sam iskorijeniti.

Osim pitanja o prijestupima, očekivala sam borbu protiv protestantizma i njegovog utjecaja, no u Motovunu ona, barem iz spisa nije uočljiva.

Isto tako, zanimljivi su i podaci, odnosno nedostatak istih o ponašanju puka što je isto tako uobičajeni sadržaj vizitacije. Obično se vizitacija raspitivala kakav je puk, ide li na nedjeljne mise, prima li sakramente, drži li se nerada nedjeljom i zapovijedanim blagdanima, itd. Međutim, to ne nalazim u dostupnim spisima o Motovunu izuzev kratkog uvoda u kojemu notar prenosi dio Valierovog govora Motovunu pri dolasku, u kojem ih želi odvratiti od *loših navika*.[185] Spomenute su riječi bile upućene narodu pri dolasku, a stranice koje su uslijedile nisu otkrile nikakva pitanja ili bilješke o ispitivanju pobožnosti puka.

Iako postoje zapisi da je puk u drugim mjestima tolerirao konkubinat, spomenuti Goia vrlo vjerojatno nije bio voljno toleriran od naroda zbog njegovih postupaka koji će detaljnije biti obrađeni u nastavku.

Prvi je svjedok D. Camillus Barbarus svjedočio kako su u Motovunu četiri kanonika, župnik i tri kapelana. Barbarus dalje navodi kako je u glavnoj crkvi u Motovunu, u crkvi sv. Stjepana dušobrižnik Jacobus Goia za kojeg kruže glasine o *tjelesnom nesuzdržavanju* odnosno o *tjelesnoj nečistoći*.[186] Nakon tih glasina, monsinjor je iz Poreča pokrenuo proces, *vjerujem zbog godišnjih pregleda.*[187] Pitan je među kolikim brojem ljudi kruže te glasine, ali je odgovorio kako ne bi znao. Na pitanje s kojim je ženama osumnjičen da je imao odnose, naveo je samo jednu gospođu, Marinu, koju je ostavio (*è stata lasciata da lui).*[188] Spomenuo je i ženu Gia Fortunata te ženu službenika Gianetta kao osobe s kojima je župnik imao tjelesne odnose, no nije znao pojedinosti izuzev glasine koja je govorila da je Fortunatovu ženu dirao na ispovijedi niti nešto više o uskraćivanju svetih sakramenata ženama.

---

182 Slikovni prilog broj 2, koji između ostalog prikazuje i teritorijalni opseg tršćanske biskupije 1580. godine, pokazuje koliko je Motovun bio blizu granice sa spomenutom biskupijom odnosno na granici.

183 B. Fučić, str. 90

184 B. Fučić, str. 89

185 ASV, 71V

186 ASV, 261v

187 Isto

188 ASV, 261r

Sa sljedećim svjedokom D. Constatinusom Monferatusom su također započeli uobičajenim pitanjima o nazivu župe, podacima o svećenicima, itd. On je uz Marinu iz Kaldira spomenuo i Gellu Cragnillu. Prema njemu, s Marinom je imao i dijete koje je mrtvo. Obje su žene pripadale njegovoj župi, a spominje i da je *mamio žene na spolne odnose*: Apolloniju i Venerandu, no nije ništa vidio. Taffellus isto tako pokušava postaviti granicu između onoga što je svjedok čuo, a što vidio, no konkretna svjedočanstva dobiva tek kasnije, kada je pitao one koji su bili izravno upleteni poput Venerande i Apollonie.

Vlč. Joannespetrus Polisinus uz spomenute podatke dodaje da župnik već dvije godine ne drži žene. Prema njemu, uz Marinu, s kojom je najduže bio u vezi, i Gelinu, koju je imao nekoliko godina, bila je tu i Katarina iz Buzeta s kojom je imao odnose nekoliko mjeseci. U većini se svjedočanstava pojavljuju pitanja o puku: kako je to puk doživio, koliki su to znali, spomenute skandale vidjeli itd. Svi su se svjedoci složili da su to svi znali, no u kasnijim se ispitivanjima javljaju i svjedočenja žena koje su izjavljivale da prijestupi koje je izvršavao poput diranja po prsima tijekom ispovijedi nisu toliko poznati.

Polisinus dalje navodi kako je župnik spomenute žene posjećivao u njihovim kućama, no da se ne sjeća da su one bile kod njega. Taffelusa je zanimalo i koliko su se često nalazili na što nije dobio odgovor, no Polisinus spominje kako su se Veneranda i Pollonia žalile kako im je tijekom ispovijedi dirao grudi, ali i pokazivao „le cose vergognose“ odnosno sramotne stvari. Prema istome svećeniku, Pollonia je bila prostituka, no Veneranda je bila dobra žena.

Euffemia iz Buzeta

Vizitatore je zanimala spomenuta župnikova ljubav prema kartanju i lovu, što je Polisinus potvrdio, svjedočeći kako je Goia to uvijek činio javno i kartao na javnim mjestima. On zna da je bio opomenut zbog Marine.

Zadnji dio svjedočanstva govorio je o prihodima klera koji je dobivao desetine i četvrtine. Prema Polisinusu ostatak klera vodi pobožne i dobre živote.[189]

Kanonik Antonius Palmas, je tada imao oko 37 godina i bio je pitan po istom redu o župi, kanonicima, župniku i njegovim godinama te glasinama koje ga prate i koliko je to puku poznato. Palmas isto navodi kako je to svima poznato, da je imao jednu Marinu, Gelinu i Katarinu. Prema njemu je isto Marinino dijete umrlo, no Gelinino je odneseno u neku crkvu u Poreču i tamo ostavljeno. On navodi ista vremenska razdoblja, odnosno da je Katarinu ostavio

189 ASV, 267r – 273v

dvije godine prije toga te da su sve žene živjele same. Marini je davao novac, a za druge ne zna. Župnika je na svoje oči vidio kako ulazi u domove spomenutih žena, ne sjeća se detalja, ali *tko bi želio 100 svjedoka, našao bi ih.* Pitanja su bila toliko detaljna, primjerice jesu li se zaključavali u kućama, na što je ovaj kanonik odgovorio da nekad jesu, a nekad nisu, često se ponašajući kao muž i žena; jesu li bile lijepe, oženjene, da li ih je viđao kako ulaze kod župnika u kuću ili da se ljube. Palmas je rekao kako su bile dosta lijepe, a na ostala je pitanja dao niječan odgovor.

Čuo je od žena da ih je župnik dirao po grudima u crkvi tijekom ispovijedi, konkretno, Fortunatovu žena, Marinu, majku Giovu, ženu Giovannija, ženu Michela te neku Francheschinu iz Poreča, no ne zna za nikakve druge postupke ili riječi izuzev već spomenutoga.

Bio je pitan i za kartanje te lov za što kaže kako „gotovo nema dana da ne igra", „čak" i nedjeljom navečer u Višnjanu gdje je išao u lov. „Kažu da igra za novac."[190]

O ostalim kanonicima ima dobro mišljenje, kaže da se drže dobrih običaja i vode dobre živote. Svjedoči kako se provode ispovijedi samo odobrene od crkve, no ne daju se nikakve daljnje informacije.

Blasius Caligarius i Simon Caligarius nisu donijeli nikakva nova saznanja, izuzev već poznatih tako da su njihova svjedočenja bila kraća i držala se već dobro utabanih pitanja.

Zanimljiv je iskaz Venerandinog muža, Johannesa Calegarija iz Motovuna. Prema njemu je župnik Marinu uzeo njezinome mužu, a njegovoj je ženi tijekom ispovijedi dirao grudi. Veneranda mu je ispričala i o Apolloniji, od Lazara Boscadorija, župnikovog susjeda kojoj je pokazivao *le parti vergognose* kao i samoj Venerandi. Bio je pitan što je točno i gdje radio, no nije znao. Prema Johannesu, ovakvi detalji nisu bili poznati većini puka jer se to ipak radilo u tajnosti, no tako je dirao i veći broj žena, kao i Venerandinu sestru Francheschinu koja mu se žalila. Ona je došla jedne noći u 2 ujutro žaleći se da ju je župnik „uzeo na silu", pritisnuo uza zid kuće, dok je ona vikala da ju pusti.[191] To se dogodilo dvije godine prije vizitacije, a svjedoku nisu bili poznati drugi takvi slučajevi. Te je večeri bila prisutna i njegova žena, a Franceschina je te večeri prespavala kod njih u kući jer nije htjela ponovno sresti župnika.

190 ASV, 277v
191 ASV, 279r

Svjedočenje je završilo uobičajenim pitanjima o drugim poznatim prijestupima, lovu i kartanju.[192]

Apollonia, žena Natalinijeva je svjedočila kako ju je dirao, no većinom *upućivao poglede* koje bi ona ignorirala.[193]

Gore spomenuta Veneranda je rekla kako joj je župnik jednom *napravio velika divljaštva*, govorio joj je da joj želi staviti ruke na grudi, pokazivao „sramotne dijelove" u njezinoj kući, ali nije se suzdržavao ni na ulici. Ne zna za druge žene, ali zna da joj je dirao sestru Franceschinu odnosno njezine grudi na ispovijedi, a jedne je večeri došla u moju kuću i rekla kako ju je uhvatio i htio povesti sa sobom. To je prema Venerandi bilo pred dvije ili tri godine.[194]

Katerina, kći Ivannisa Boiatija iz Motovuna nije znala ništa o nepriličnom ponašanju na ispovijedi, ili o uskraćivanju svetih sakramenata pojedinim ženama.

Kada je bila pitana što zna o zabranjivanju primanja sakramenata i prisiljavanje žena na tjelesne odnose obećanjima o njegovoj (župnikovoj) posebnoj moći odrješavanja grijeha, odgovorila je kako je ona ta žena kojoj su zabranjeni sakramenti te da joj je svećenik rekao da ima tu ovlast po pismu iz Poreča dati joj pokoru. Tako je jedne večeri stajala tri sata ispred vratiju crkve s upaljenom svijećom. Kada je došao, htio ju je povesti u jednu kuću da ga zadovolji što je ona odbila. Daljnje je pitanje bilo samo kada na što je odgovorila prije nekih godinu dana.[195]

Vratar crkve sv. Stjepana Joannis Fortunatus je ponudio iste ili slične odgovore što se tiče župnikovih ljubavnica Marine i Katarine. Potvrdio je i prijašnja svjedočanstva o diranjima tijekom ispovijedi, no ispričao je i o jednoj Eufemiji koja je bolesna ležala u njegovoj kući i on ju je došao pregledati i donio joj je *presveti sakrament*.[196]

On dalje svjedoči: *Bili smo prisutni moja žena i ja i sve smo čuli jer je bio blizu. A čuo sam i o navalama na druge žene, neki dan mi je rekao Girogio Ulissa da mu je dirao kćer tijekom ispovijedi, no ne znam joj ime.*[197]

---

192 ASV, 279r – 281r
193 ASV, 281r
194 ASV, 281v – 283r
195 ASV, 283 v
196 ASV, 283v – 285r
197 ASV, 283v – 285r

Appollonia, žena Joannisa Fortunata

Također spominje Marinu i Katarinu. Zna da je s Marinom *pio, jeo i spavao* jer ona živi blizu Marine. Vidjela ga je kako ulazi u domove žena. Svjedoči i kako je dirao *svaku ženu (ogni donna).* Župnik ju je zvao da se zakune na glavni oltar […] te ju je zvao u sakristiju da se oboje *zabave.*[198]

Euffemia ___ Mattkai Raschiana

Najprije govori kako ništa ne zna i kako ju župnik nikad nije ništa tražio da bi kasnije priznala kako je *ovome župniku u prirodi ići ženama* te kako ju nikada nije ostavljao na miru kada je bila u njegovoj kući, a čini se da ju je njegova sestra zamolila da brine za njegovu kuću. *Stavljao mi je ruke na grudi i još tisuću drugih stvari te sam tada bila prisiljena otići. Ovo govorim pod zakletvom.*[199]

7.2. Osvrt na proces i svjedočanstva

Iako u vizitaciji nisu zapisani Valierovi postupci konkretno s župnikom Jacobusom, može se pretpostaviti da su kazne bile iste kao i drugim mjestima gdje je naišao na takve slučajeve, kao što je Buzet, gdje je isto bilo kažnjeno zatvorskom i novčanom kaznom te izgonom iz biskupije na pet godina.

Prema nekim autorima kao što je Fučić, narod je prihvaćao takve oblike zajednice u kojima su živjeli njihovi svećenici ukoliko im je svećenik bio dobar, no s druge strane, ovaj slučaj u Motovunu nije bio takve vrste. Župnik Jacobus je i prije bio tužen biskupu, a usprkos njegovim prekršajima nije bio smijenjen. Pri osudi nekog svećenika postojali su razni problemi: manjak kvalificiranih učitelja-svećenika, manjak svećenika koji bi zauzeli mjesta osuđenih svećenika, prihvaćenost i raširenost svećenika s konkubinama, raširen nemoral, kartanje, opijanje, lov i druge aktivnosti smatrane nedopustivima u očima Crkve. Isti su bili izraziti problem za ugled Crkve i ljuljali su povjerenje vjernika u istu. Stoga je bilo važno ispitivanje morala svećeništva, ali i mnijenja puka o kvaliteti predavanja i svjedočenja vjere koje dobivaju.

198 ASV, 285v*, perche voglio che si godiamo tutti doi*
199 ASV, 287r

Ispitivanje se kretalo po unaprijed određenim pitanjima od kojih se odmicalo ukoliko bi naišao neki novi podatak. Nastoji se održati objektivan pristup, koji će osloboditi nevinoga, ali i osuditi krivoga, stoga su pitanja postavljana mnogobrojnim svjedocima koji su se morali zakleti na iskrenost.

Slučaj u Motovunu nije bio toliko izražen kao drugi tadašnji primjeri, od kojih je neke naveo Prosperi. No iako se ne radi o istoj težini, mogu se zamijetiti iste konture, a to je nemoralno ponašanje svećeništva i zataškavanje ili tajnost od strane puka, jer bi se moglo protumačiti kao krivnja žene. I sam Taffelus pita kakav glas prati ženu.[200]

Uz same događaje, jako je bilo važno mišljenje naroda i percepcija samog skandala kod istog što je razumljivo, s obzirom da se Crkva u protureformaciji htjela očistiti ljage i postaviti na noge. Svjedočanstva su veoma važna i pri otkrivanju drugih podatke, primjerice broja svećenika, njihovoj obrazovanosti, prihodima, itd.

Od nekih je napada i prijestupa župnika prošlo i više godina, a da župnik nije za to odgovarao. Sami svjedoci odgovaraju kao da su to već prihvatili te da oni tu ništa ne mogu učiniti, no onda povjeravaju sve Valierovom timu. Može se pretpostaviti da su ga doživjeli kao istinsku pomoć i crkveni autoritet kojemu mogu iskreno reći svoje nevolje s kojima će im pomoći.

[200] ASV, 271r

8. Zaključak

Novovjekovna je povijest Istre proučavana u nizu raštrkanih djela u domaćoj i stranoj literaturi. Isti je slučaj i za crkvenu povijest ovdje proučavanog Motovuna u 16. stoljeću, a posebice tijekom apostolske vizitacije Agostina Valiera. Nezaobilazna građa su primarni izvori Vatikanskog tajnog arhiva koji je sačuvao izvješća poslana papi od Valierove delegacije iz Motovuna 1580. godine (odnosno 1579. godine iz drugih mjesta duž Istre i Dalmacije). Neposredno nakon Tridentskog koncila, Crkva je radila na vraćanju nekadašnjeg sjaja i ugleda kojemu su uvelike naškodili brojni skandali unutar Crkve. Mikrohistorija Motovuna, grada s 115 odraslih osoba u vrijeme Valierove vizitacije pruža odličan primjer. Tu su Mleci iskorištavali poznatu motovunsku šumu, sam je grad uživao njihovu zaštitu, a istodobno su bili važna točka i granica između Venecije i Habsburške Monarhije.

Vlast u Veneciji nije lako davala pristup svojim teritorijima, stoga je papa Grgur XIII. poslao veronskog biskupa, Agostina Valiera, cijenjenog i od Crkve i od vlasti kako bi mogao provesti potrebne kontrole, ispravke i pokrenuti reforme. Sam je Valier bio vatreni zagovornik reformacije, ali i veliki prijatelj Karla Boromejskog, u čiji se rad ugledao. Stoga mu je bilo teško prihvatiti stanje koje je našao na terenu, kao i raširenost svjetovnih poroka poput priležništva, opijanja i kocke koje su pratile svećenike. Kao jedan od glavnih autoriteta u selu ili mjestu, svećenici su dokasno uživali položaje koji su im jamčili sigurnost i opstanak, iako ih oni ne bi nužno opravdavali. Slučaj župnika Jacobusa Goie je u Motovunu pokazao cijelu iscrpnost procesa koju je njegova delegacija inače provodila. Sam je svećenik vjerojatno bio procesuiran i sankcioniran, ako je suditi po drugim takvim primjerima iz obližnjih mjesta. No, nije moguće sa sigurnošću reći koje su kasnije istinske posljedice bile s obzirom da je takva praksa bila toliko raširena da, u slučaju micanja svih svećenika s priležnicama s dužnosti, ne bi bio dovoljan broj svećenika za skrb o puku. Naime, on je bio optužen za držanje više priležnica s kojima je imao nepotvrđen broj djece, opijanje, igranje, lov, itd.. Nekoliko je žena spominjale i teže oblike seksualnog prijestupa, uz diranje po grudima i drugim dijelovima tijela, neke spominju i izravne ponude i nasrtaje s ciljem spolnog odnosa. Gledano u tadašnjem kontekstu, to su bili još blaži slučajevi, no ipak problematični s obzirom da ih biskup, sam po sebi, nije uspijevao iskorijeniti.

U izvješćima piše delegacija isto tako da je zemlja plodna, no da je stanovništvo moreno siromaštvom te stavlja naglasak na aktivnost i rad Crkve, posebno biskupa koji su tu da se

brinu za svoje stado, a oni se moraju pouzdati u Božju milost. Motovun je prema Rimaniću ipak bio najveći grad središnje Istre od 15. do 18. stoljeća. Imao je niz bratovština, vjerskih udruženja koje su između ostalog pomagale svoje članove i brinule o crkvama te crkava. Hospicij ili hospital je služio za brigu o bolesnima, kao prenoćište strancima, hranjenje siromaha, itd.. Valier je morao provjeriti sve spomenute objekte, zajedno s njihovim statutima, kanonicima i župnikom. Neke bratovštine nisu zadovoljile uvjete, odnosno nisu imali sređen statut i račun. Nekim je crkvama trebala obnova te kako bi u tome uspjeli se koriste materijalom već srušenih crkava kako bi spasili barem postojeće. Od ostalih je elemenata zanimljiv njegov osvrt na ilirski jezik, kojeg spominje da se koristi na misama, a ne latinski te iscrpan prijepis razgovora sa svjedocima u procesu protiv župnika.

Iz spomenutih se podataka da naslutiti kako je Motovun bio prosperitetan gradić, važan Veneciji, no kojeg su svejedno morili problemi tadašnjeg vijeka, oskudica, nedovoljna razvijenost i napetost. Tu je najveći utjecaj imala Crkva preko svojih svećenika od kojih su neki iskorištavali takvu situaciju i imali priležnice, dirali žene na ispovijedima i podlijegali drugim svjetovnim zabavama koje nisu bile primjerene njihovoj dužnosti i pratećem ugledu. Valier je sa svojom sposobnom delegacijom uspio obaviti sve zadaće apostolskog vizitatora, dao pregled stanja, ispravio ono što je mogao tada i započeo s reformama. One naravno nisu mogle odmah zaživjeti, no ipak su donijele u Motovun, malen gradić središnje Istre duh obnove Tridentskog koncila i nadu u prosperitetniju budućnost.

Bibliografija

A) Neobjavljeni izvori

Tajni Vatikanski arhiv (*Archivio Segreto Vaticano)* Istriae, Visitatio ap(osto)lica, Parentin – Polen, 1579

1579, Istriae, visitatio aptica

Perinčić T.: Susret dvaju svjetova. Rapska biskupija u apostolskoj vizitaciji Agostina Valiera 1579. godine

***B)* Objavljeni izvori**

Perinčić T.: Prilog istraživanju apostolskih vizita Agostina Valiera u dalmatinskim i istarskim biskupijama, Povijesni prilozi 17, 157-176 (1998)

The Canons and Decrees of the Council of Trent, u prijevodu na engleski jezik i s komentarima H. J. Shroeder, Rockford, 1978.

C) Publikacije, djela, studije

*** Kronika kršćanstva, Mozaik knjiga, Zagreb, 1998.

***Storia di Venezia – vol V.-VI., Venezia, 1989.

Bartolić, M., Grah I.: Crkva u Istri. Osobe, mjesta i drugi podaci porečke i pulske biskupije, IKD „Juraj Dobrila," Pazin, 1999.

Bertoša M.: Mletačka Istra u XVI i XVII stoljeću, Istarska naklada, Pula, 1986.

Bertoša M., Vrandečić J.: Dalmacija, Dubrovnik i Istra u ranome novom vijeku, Leykam Internatonal d.o.o. Zagreb, 2007.

Chaunu P.: Vrijeme reformi. Religijska historija i civilizacijski sistem, Kriza Kršćanstva, Rascjep (1250-1550), Zagreb, 2002.

Cipriani G.: La mente di un inquisitore. Agostino Valier e l'Opusculum De cautione adhibenda in edendis libris (1589-1604)

Cyriac K. Pullapilly (1992). Agostino Valier and the Conceptual Basis of the Catholic Reformation. Harvard Theological Review, 85, pp 307-333

Cozzi G., Knapton M., Scarabello G.: Povijest Venecije, svezak II., Zagreb, 2007.

Diehl, C: Mletačka Republika, Zagreb, 2006.

Fletcher S. R.: The Venetian upper clergy in the sixteenth and early seventeenth centuries. A study in religious culture. The Journal of Ecclesiastical History, 48, 1997, pp 376-377 doi:10.1017/S0022046900019941

Foucault, M: *La volonté de savoir,* Pariz, 1976.

Fučić, *B.:* Buzeština 1580. Kulturno povijesna slika prema Valierovoj apostolskoj vizitaciji, Buzetski zbornik, knjiga sedamnaesta, IKD „Juraj Dobrila" Pazin, Katedra Čakavskog sabora, Buzet, Narodno Sveučilište „A. Vivoda" Buzet, Buzet, 1992.

Istra kroz vrijeme, preuzeto s http://www.crsrv.org/it/istra_vrijeme/PDF/pregled4.pdf

Jedin, H.: Crkveni sabori. Kratka povijest, Zagreb, 1997.

Kandler, P.: Notizie storiche di Montona, Trst, 1875.

Mazzoni U., Turchini A.: Le visite pastorali. Analisi di una fonte, Società editrice il Mulino, Bologna

Milotić, I.: Župa svetog Stjepana u Motovunu, „Josip Turčinović" d.o.o. Pazin i Porečko-pulska biskupija, Pazin, 2014.

Montanari D.: Disciplinamento in terra veneta. La diocesi di Brescia nella seconda metà del XVI secolo, Società editrice il Mulino, Bologna, 1987.

Nubola C., Turchini A.: „Visite pastorali ed elaborazione dei dati. Esperienze e metodi", Società editrice il Mulino, Bologna
Prosperi, A.: „Tribunali della coscienza. Inquisitori, confessori, missionari", 1996.

Rimanić M.: Motovun. Montona, Printera grupa, d.o.o., Sveta Nedelja, 2013.

Stella A.: Chiesa e stato nelle relazioni dei nunzi pontifici a Venezia. Ricerche sul Giurisdizionalismo Veneziano dal XVI al XVIII secolo, Città del Vaticano, Biblioteca apostolica Vaticana 1964.

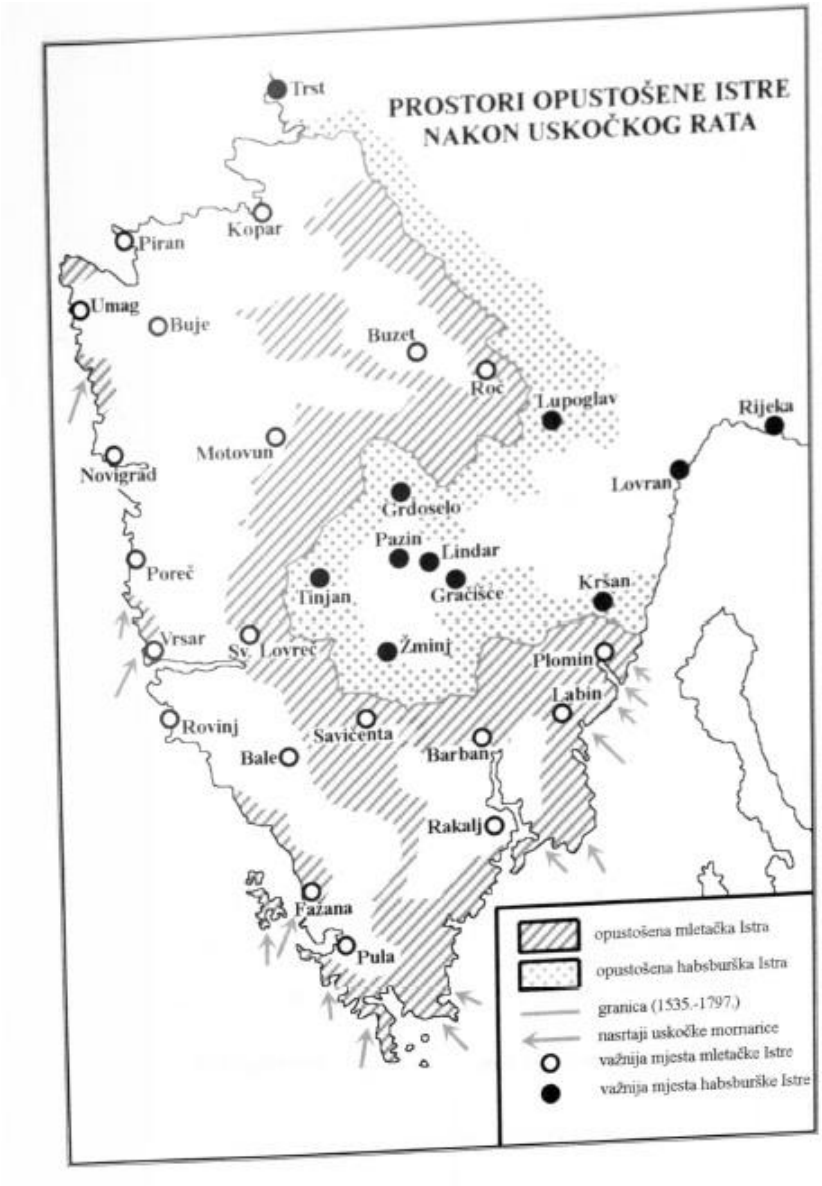
Šiklić, J. (ur.): Motovun – povijest i sadašnjost. Zbornik radova sa znanstvenostručnog skupa *Motovun – povijest i sadašnjost* u povodu 1200. obljetnice prvog spomena Motovuna u pisanim izvorima, Katedra Čakavskog sabora Pazin, Pazin, srpanj 2010.

Tacchela L., Tacchela M. M.: Il cardinale Agostino Valier e la riforma Tridentina nella diocesi di Trieste, Editrice arti grafiche Friulane, Udine, 1974.

Tommasini, G. F.: De Comentari storici-geografici della Provincia dell'Istria. L' Archeografo Triestino, vol. IV, Trst, 1837.

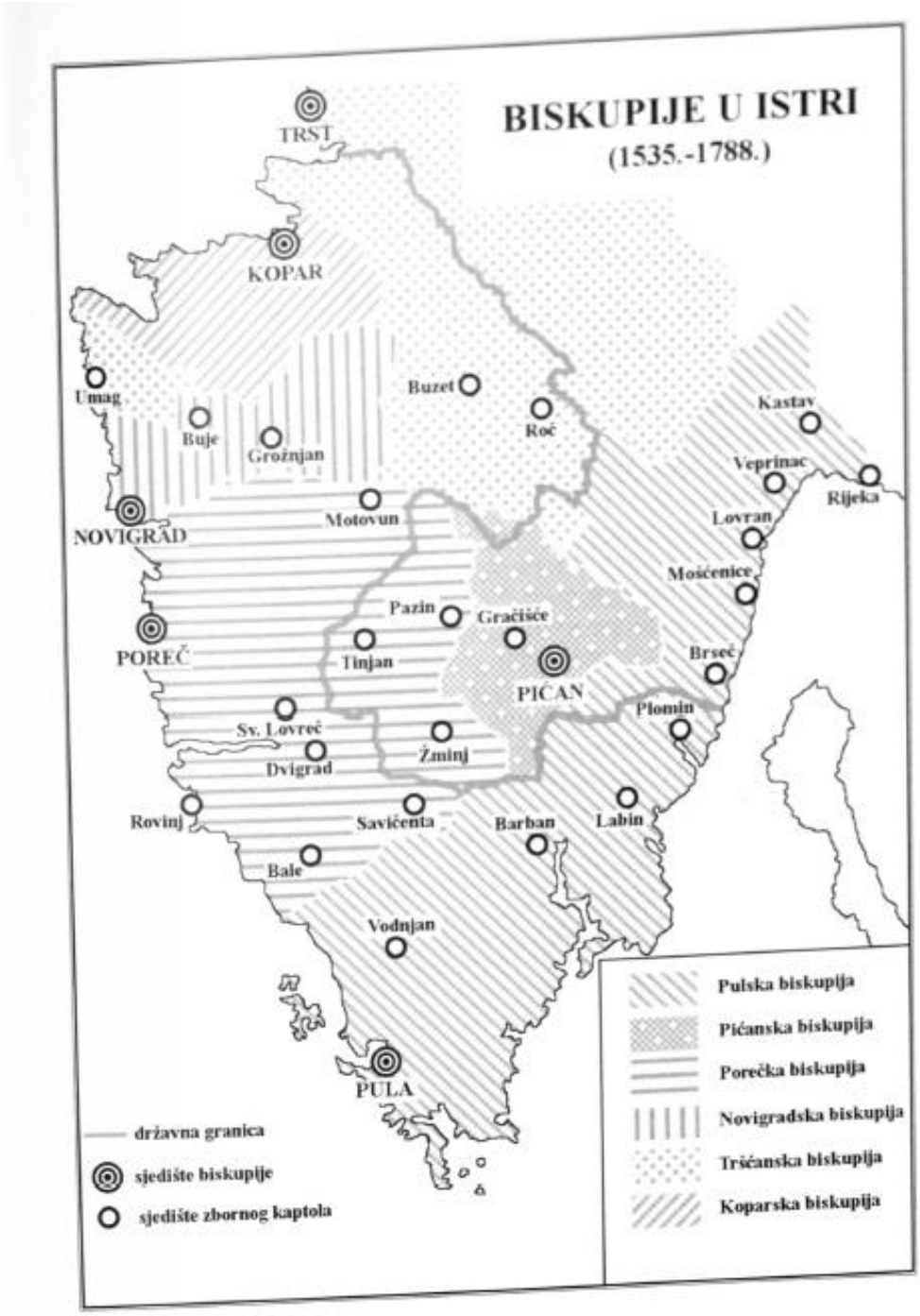
Prilozi

Slikovni prilozi

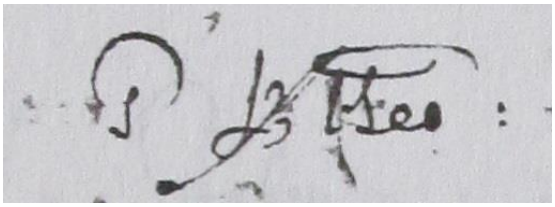

Slikovni prilog broj 1: karta austrijske i mletačke Istre u 16. stoljeću

Izvor: Bertoša M., Vrandečić J.: Dalmacija, Dubrovnik i Istra u ranome novom vijeku, Leykam Internatonal d.o.o. Zagreb, 2007.

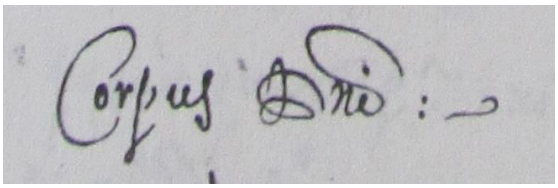

Slikovni prilog broj 2: granice biskupija u Istri u 16. stoljeću

Izvor: Bertoša M., Vrandečić J.: Dalmacija, Dubrovnik i Istra u ranome novom vijeku, Leykam Internatonal d.o.o. Zagreb, 2007.

Slikovni prilog broj 3: ime prve bratovštine, ASV, 235v

Slikovni prilog broj 4: ime druge bratovštine, ASV, 237r

Svjedočanstva

Sljedeća ispitivanja su prijepisi svjedočanstava iz vizitacije. Ona kao takva nisu doslovna ili potpuna, no prenose glavnu poruku ispitanika i odgovora svjedoka.

D. Camillus Barbus

Kako se zove župna crkva u Motovunu?

Zove se sv. Stjepana.

Tko je župnik?

To je Goia.

Njegova dob?

50 godina.

Koji su drugi službenici u spomenutoj crkvi?

Postoje i četiri druga kanonika uz župnika te tri kapelana.

Kojemu pripada dušobrižništvo?

Župniku.

Kakve glasine kruže među pukom o župniku i njegovoj tjelesnoj nečistoći?

Što se tiče umjerenosti, kažem vam, u ovom se slučaju mišljenja razlikuju i glasina o neobuzdanosti je došla nakon što je monsinjor iz Poreča pokrenuo proces, a ova glasina može biti plod godišnjih[…] iznad kojih vjerujem da je bio godišnji pregled (stanja župa).

U kojima vidite glasine o neobuzdanosti pred spomenutim pukom?

Ne znam reći sa sigurnošću, no radi se o […] i […]

Vidi li to tako veći dio ljudi?

Ne znam vam reći.

Kako se zovu žene s kojima je osumnjičeni Jacobus navodno imao odnose?

Osumnjičen je za odnose s jednom Marinom, koju je ostavio. Za druge ne znam.

Kada ju je ostavio?

Ne znam.

Jesu li imali tjelesne odnose?

Otprije 8 godina

Pripada li ta Marina župi sv. Stjepana?

Da, jer je bila u ovoj zemlji.

Jesu li imali odnose dok je Jacobus bio župnik?

Da.

Je Jacobus na lošem glasu zbog tjelesnih odnosa s nekim drugim ženama?

Čuo sam da su postojali i neki drugi slučajevi kada je navodio žene na prileţništvo. Znam za ženu od Gia Fortunata i za neke druge kojima ne znam imena i ne znam tko su.

[…]Je na lošem glasu kod većeg dijela puka?

Ne znam.

Možete li se prisjetiti imena žena s kojima je Jacobus imao tjelesne odnose?

Znam za (časnu) ženu službenika Gianetta, a za druge ne znam.

Što znate o događajima, dodirima, poljupcima, razgovorima ili nekim drugim pojedinostima između tih žena i župnika?

Ništa ne znam.

Jesu li ova djela već bila učinjena s ženama na ili izvan ispovijedi?

S ovom Fortunatovom ženom mislim da je možda bilo na ispovijedi, ne znam ako je bilo u crkvi, a za druge ne znam.

Postoji li običaj slušanja ispovijedi u crkvi ili u sakristiji?

I tamo i ovamo.

Zašto je nekim ženama uskraćen pristup pričesti (sakramentima)?

Ne znam.

Gleda li na njega većina puka s neprijateljstvom jer igra (karta) i odlazi u lov?

Znam da igra talustu, da pravi društvo clarissimu, moguće je da ga je tko vidio kako ulazi u sobu, u lov ide jako često.

Je bio osuđen zbog kartanja i postoji li presuda?

Ne znam ako je osuđen radi kartanja.

[…]Koliko je godina imao odnose sa spomenutom Marinom, jesu li ga već upozoravali? […]

… Ne znam koliko je godina održavao tu praksu i ne znam jesu li ga već upozoravali da prekine s njom ili ne.

Je ona u to vrijeme imala muža(bila vezana ženidbenom sponom)?

Ne znam da li je imala muža u to vrijeme.

Dob: 32[201]

D. Constatinus Monferatus

Kako se zove župna crkva u Motovunu?

Zove se sv. Stjepana.

Koji je svećenik u toj crkvi?

Gio. Giac. Goia Pionano

Njegova dob?

50 godina.

Broj službenika?

201 ASV, 261R – 263V

5

Kojemu pripada dušobrižništvo?

Župniku.

Što znate o glasinama koje kruže o župniku i priležništvu?

Znam da je u prošlosti išao ženama.

O čemu su kružile glasine i da li pred manjinom ili većinom puka?

Više je to osoba govorilo, pred većinom, no ne znam tko je to bio.

Za priležništvo s kojim ženama je optužen Jacobus?

S jednom Marinom iz Kaldira i Gellom Cragnillom.

Je imao tjelesne odnose s Marinom?

Neko vrijeme da, ne znam koliko dugo, a mislim da su imali i dijete.

Je to dijete bio dječak ili djevojčica? Je začeto s Marinom ili Gellom? Gdje je rođen?

Mislim da je možda bio dječak, rođen od Marine i da je mrtav/mrtva.

Jesu li te žene Marina i Gella[202]*, u vrijeme kada je imao tjelesne odnose s njima spadale pod župu sv. Stjepana?*

Da.

Kada je imao tjelesne odnose sa spomenutim ženama?

Ne znam točno, no mislim da već pet godina ne održava tu praksu.

Postoje li glasine o Jacobusu da je imao odnose i s nekim drugim ženama?

Ne znam ništa drugo, izuzev da sam čuo, ne sjećam se od koga, da je mamio i druge žene na spolne odnose.(„à far sexo.“) (…) Imam saznanja o jednoj Apollonii, ženi Natalina Golobradasa i jednoj Venerandi, ženi službenika Gianetta.

Kada, gdje i kako si to opazio?

U Motovunu, nakon što je već bio osumnjičen, kada je pokušao imati jednu staru Apolloniu, zvonarevu ženu.

Što znaš o djelima učinjenima s ovim ženama? O dodirima, poljupcima, o rečenome među njima i o golotinji?

Nisam vidio nijednu od ovih stvari.

[202] Moguće Jela.

...

Jesu li kružile glasine da je odbio dati nekim ženama sakrament?

Ove je riječi puk prenio prečasnome u Poreč.

Zna li veći ili manji dio puka da osumnjičeni Jacobus igra na karte i ide u lov?

Većina.

Kada si čuo da Jacobus karta i ide u lov?

Nisam znao da karta ili ide u lov.

Jesi li ga vidio s kime je kartao?

Ne, i nisam ga vidio 5 ili 6 godina kako karta, kada sam ga vidio kako karta, radio je to javno, kod trijema podestata.

Znaš li zašto je bio osuđen, a poslije i pušten?

Ne znam ako je već bio osuđivan zbog ovoga.

Jesu li bile lijepe žene s kojima je imao spolne odnose i da li je već bio opominjan da se suzdrži od tjelesnih odnosa?

Ne znam vam reći dob,no nisu jako lijepe, mogu imati od 28 do 30 godina.

Jesu li bile vjenčane?

Nisu.

Što mislite o životu, školovanosti i običajima kanonika?

Ja ih držim za dobre ljude, iza sebe nemaju skandala.

Prakticiraju li se u ovoj crkvi ispovijedi koje nisu dopuštene (od reda)?

Ne znam.

Dob: 29[203]

[203] ASV, 263r – 267r

Reverissimus Joannespetrus Polisinus
(izbor)[204]

Kako se zove župna crkva u Motovunu?

Sv. Stjepan.

Koji je svećenik u njoj?

Župnik Goia, koji je sada suspendiran od monsinjora.

Koliko ima godina?

Kako je on govorio,između 46 i 48.

Koji su drugi službenici u crkvi?

5 kanonika, uključujući i župnika.

Kome pripada dušobrižništvo?

Župniku.

Što znate o glasinama koje ga prate o tjelesnim odnosima s ženama?

Sada ga ne prate takve glasine, no prije jesu.

Otkad ga ne prate takve glasine?

Već dvije godine ne drži žene.

Što kažu glasine, s kojim je ženama bio?

Znam da je kao konkubinu držao jednu Marinu i jednu Gelinu Cragnillu, a u posljednje vrijeme i jednu Katerinu (Katarinu) iz Buzeta, koja je nestala, ne zna se kamo je otišla.

Koliko je dugo držao spomenute konkubine?

Marinu je držao jako dugo, Gelenu nekoliko godina, a Katerinu, koja je bila posljednja, vrlo kratko, nekoliko mjeseci.

Jesu li ove žene imale djecu?

Marina je imala dijete, koje je umrlo, dok je Katerina […] dok je Katerininome djetetu možda bio župnik otac, no ne znam […]

Kome su sve bile poznate ove glasine, se radilo o manjem ili većem dijelu puka?

Sav je puk tako govorio.

Jesu li ove žene pripadale župi sv. Stjepana?

[204] ASV, 267r – 273r

Jesu.

Jeste li vidjeli župnika da ulazi u kuće spomenutih žena?

Vidio sam ga više puta u Marininoj kući, kao i u Katarininoj, a vidio sam i jednom Gelenu[205] *i župnika u kući jedne „forlane". Ne mogu se sjetiti da je ijedna od tih žena bila u župnikovoj kući.*

Je ulazio danu ili noću u kuće ženama?

Vidio sam ga danju, no kružile su glasine da ide i noću.

Jesu li ove žene živjele same ili ga je netko pronašao u njihovim domovima?

Marina je živjela sama, a Katarina je najviše živjela u kući svoje sestre. Gelena je također živjela sama.

Jesu li se zaključavali?

[…]

Koliko često i kada su se nalazili?

Ne sjećam se.

Je župnik imao spolni odnos s nekom drugom ženom?

Za druge žene ne znam, kruže glasine kako je pokušavao, ali nije bio tužen za to.

Što znate o djelima sa spomenutim ženama? Naravno, o poljupcima, diranjima, riječima i o samim ženama?

Veneranda i Pollonia (del Boscatore) su se žalile da im je župnik tijekom ispovijedi rukama dirao grudi […]

Jesu li te žene na dobrom ili lošem glasu?

Pollonia Boscatora je prostituka, no druge su žene oženjene i držim ih za dobre žene, […]Pokazivao im je „le cose vergognose" (sramotne stvari) […]

…

Je nekim ženama bilo zabranjeno primanje sakramenata?

To su sami pučani govorili […]

Pitan o životu, krepostima i običajima kanonika.

Svi su vodili dobre živote i prate ih dobri običaji.

[205] Moguće Jelenu.